

ความคิดที่ตามทัศนะของนักปรัชญาจีนฝ่ายมนุษยนิยม

นักปรัชญาฝ่ายมนุษยนิยม คือนักปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์จริงๆ ว่า
 ดำเนินไปอย่างไร ที่สำหรับมนุษย์ควรจะทำปฏิบัติอย่างไร มากกว่าจะศึกษาถึงอำนาจความดีกลับ
 ของสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังการศึกษาสมัยก่อน ฝ่ายมนุษยนิยมสนใจว่ามนุษย์มีความคิดอย่างไร
 การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของมนุษย์ในสังคมเป็นอย่างไร มนุษย์มีความต้องการให้คนอื่นปฏิบัติ
 ต่อตนอย่างไร และแนวทางของสังคมในอนาคตต้องสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่

ปรัชญาจีนโบราณสำนักนี้จัดเป็นฝ่ายมนุษยนิยม เพราะมุ่งสอนถึงการส่งเสริมความ-
 สัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความรัก ความ-
 เมตตาการุณาซึ่งกันและกัน ที่มนุษย์ทั้งหลายควรปฏิบัติจริงในชีวิตนี้ นักปรัชญาจีนฝ่ายมนุษยนิยมที่จะ
 กล่าวถึงได้แก่

- ก. ขงจื๊อ
- ข. เมงจื๊อ
- ค. ซุนจื๊อ
- ง. มอจื๊อ

ก. ขงจื๊อ

1. ความสำคัญของขงจื๊อ ขงจื๊อเป็นนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดฝ่ายมนุษยนิยม คำสอน
 ของท่านมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวจีนมาก ขงจื๊อเป็นผู้วางรากฐานทางศีลธรรม และ
 จริยธรรมของสังคมจีนไว้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติตนของคนในสังคม
 ไว้อย่างสมบูรณ์ ปรัชญาความคิดของขงจื๊อจัดเป็นคำสอนในระดับศีลธรรม คือ เป็นคำสอนเรื่อง
 พื้นฐานทางจริยธรรม มนุษยธรรม จารีตประเพณี ดังมีผู้กล่าวถึงลักษณะคำสอนของขงจื๊อไว้ว่า
 "ขงจื๊อสอนเสียแต่เรื่องเดียว คือ ความเป็นผู้มีวัฒนธรรม ความเป็นผู้รู้จักวางตนตามฐานะ ความเป็นผู้
 ซื่อสัตย์ และความจริงใจต่อกัน"¹

¹Wing Tsit Chan. A Source Book in Chinese Philosophy. (New Jersey; Princeton University Press. 1963,) p. 32.

2. หลักมนุษยธรรม (ยีน - Jen)¹ มนุษยธรรมนับเป็นหัวใจของคำสอนของขงจื้อ มนุษยธรรมนี้เป็นสิ่งที่จะทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ มนุษยธรรมนี้ไม่ได้มีอยู่อย่างอภิปราย แต่มีอยู่ในการประพฤติปฏิบัติของคนทั้งหลายในสังคมตั้งแต่โบราณ มนุษยธรรมตามคำสอนของขงจื้อมีหลายลักษณะ นั่นคือถ้ามีใครถามว่ามนุษยธรรม(ยีน)คืออะไร คำตอบที่ขงจื้อตอบไว้ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ นั้นมีมากมายที่จะบ่งบอกลักษณะของการเป็นบุคคลที่ดีในแง่มุมต่าง ๆ กัน เช่น มีผู้สรุปลักษณะต่าง ๆ ของยีนว่า

คือความรักในชนทั้งหลาย

การบังคับตนเองให้อยู่ในกรอบแห่งนิติธรรมนิยมจารีตประเพณีได้ชื่อว่า "ยีน"

สิ่งใดที่ไม่สมควรแกุนิติธรรมนิยมจงอย่าไปดู

สิ่งใดที่ไม่สมควรแกุนิติธรรมนิยมจงอย่าไปฟัง

สิ่งใดที่ไม่สมควรแกุนิติธรรมนิยมจงอย่าไปพูด

สิ่งใดที่ไม่สมควรแกุนิติธรรมนิยมจงอย่าไปกระทำ

เมื่อออกจากบ้านสังวรตนดูจะไปพบอาคันตุกะผู้ใหญ่ยิ่ง ในการปกครองประชาชนก็สังวรตนดูกล่าวถึงเขาพิธีบุวงสรวงพาคิน สิ่งใดที่ตนไม่ปรารถนา ก็จงอย่าทำกับผู้อื่น ไม่สร้างทุกข์ชরণให้แก่รัฐ

ผู้ที่ยีนยอมมีความองอาจกล้าหาญ แต่ผู้ทองอาจกล้าหาญนั้นไม่จำเป็นต้องมียีนเสมอไป
ทุกคน

ความแข็งแรง อุตุน และความจริงใจ ไม่พหุพลาถ คุณสมบัติทั้งสี่นี้ใกล้เคียงกัน

ผู้ใดสามารถปฏิบัติคุณสมบัติ 5 ประการนี้ได้ ผู้นั้นมีชื่อว่ายีน คือ

1. มีสติมาคารวะต่อประชาชน ประชาชนไม่ดูหมิ่นเขา
2. มีน้ำใจเผื่อแผ่อารีต่อประชาชน ประชาชนก็ยอมมีความรักคือต่อเขา
3. มีความซื่อสัตย์ต่อประชาชน ประชาชนก็มีความเชื่อมั่นในตัวเขา
4. มีความกระฉับกระเฉงเอาจริงเอาจังกับหน้าที่ เขาก็ยอมประสบความสำเร็จที่

เป็นประโยชน์

5. สรรงพระคุณในประชาชน เมื่อจะใช้งานให้ทำ ประชาชนก็ยอมทำด้วยความพึงใจ²

¹ยีน [仁] ความหมาย = คน + 2 หมายถึงตัวเรามีความสัมพันธ์กับผู้อื่นในแง่มุมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต

²เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 141 - 146.

ดูคนที่ทอดทิ้งมนุษยธรรม จะคงเป็นคนที่อยู่ได้อย่างไร ไม่ใช่เพราะขาดอาหารเพียงมือเดียวเลยทำให้คนที่ทอดทิ้งมนุษยธรรม ในขณะที่รวบรวมคนก็ยึดหลักมนุษยธรรมในเวลาที่มีอันตรายก็ยึดหลักมนุษยธรรม (IV:5)¹

ข้อความที่เสนอมานี้เป็นตัวอย่งนัยอมแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนแล้วว่า มนุษยธรรม (ยี่น) เป็นหลักสำคัญในปรัชญาขงจื้อ ซึ่งมนุษยธรรมนี้มีความหมายกว้างขวางมาก คือ หมายรวมเอาความดีทุกอย่างที่มนุษย์ควรปฏิบัติตน ความรักความเมตตาเป็นต้น ยี่นจึงเป็นความดีสูงสุดในชีวิตมนุษย์

ขงจื้อมุ่งที่จะสอนให้มนุษย์ปฏิบัติตนทุกอย่างโดยมียี่นฝังอยู่ในตัวอย่างแนบเนื่องในคนทุกระดับชั้น ในความสัมพันธ์ทุกรูปแบบ ซึ่งจะเป็นผลทำให้มนุษย์อยู่กันอย่างสงบสุขในสังคม ยี่นจึงเป็นคุณธรรมที่สมบูรณ์แบบที่คนดีในอุดมคติพึงมีไว้ เมื่อขงจื้อสอนลักษณะของยี่นแล้ว ท่านยังได้อสอนหลักการปฏิบัติตนให้ตรงกับคำสอนเรื่องยี่นไว้หลายแห่งด้วยกัน ดัง ฉู่ใจ และวินเบอร์กัใจ ได้อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ในบทนิพนธ์เรื่อง ปกิดกะนิพนธ์ของขงจื้อได้มีการกล่าวถึงคติความคติ 2 ประการที่คล้ายคลึงกัน เรื่องจุง (Chung) หรือความซื่อตรงต่อกันและกัน และ ชู (Shu) หรือการเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม คติความคติเรื่องจุงนั้นหมายถึงภาวะของจิตใจ เมื่อบุคคลมีความซื่อตรงต่อตนเองอย่างสมบูรณ์ ส่วนคติความคติเรื่องชูนั้นหมายถึงภาวะของจิตใจเมื่อบุคคลมีความเข้าใจและมีความเห็นอกเห็นใจอันสมบูรณ์ต่อโลกภายนอก บุคคลจะมีความซื่อตรงต่อตนเองก็โดยการมีความเห็นอกเห็นใจในบุคคลอื่น ขงจื้อกล่าวเป็นถ้อยคำว่า "บุคคลผู้มีเหยิน [ยี่น] นั้นคือบุคคลที่ปรารถนาจะผูกพันตนเองไว้โดยการผูกพันคนอื่น และปรารถนาจะพัฒนาตนให้เจริญโดยการพัฒนาบุคคลอื่นให้เจริญ จึงเป็นการปฏิบัติธรรมของเหยิน ในวิถีทางที่สร้างสรรค์ ชู คืออย่า กระทบต่อบุคคลอื่นในสิ่งที่คนไม่พึงปรารถนา"²

วิธีการของขงจื้อก็คือต้องการให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม และคำนึงถึงความต้องการของผู้อื่นเป็นสำคัญ การจะรู้ถึงความต้องการของผู้อื่นได้นั้นก็โดยเอาความต้องการของตัวเองเป็นเครื่องวัด นั่นคือถ้าเราต้องการอย่างไร ให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อเราอย่างไร เราก็พอจะอนุมานได้ว่าคนอื่นก็ต้องมีความต้องการเช่นเดียวกับเราเหมือนกัน ดังนั้นหลัก จุงชู่ หรือการเอาใจเขา-

¹ทีโอดอร์ เคอ แบริ, บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แพลโคย จ้างงค์ ทองประเสริฐ, หน้า 57.

²ฉู่ใจและวินเบอร์กัใจ, ปรัชญาจีน, แพลโคย สกล นิลวรรณ, หน้า 48 - 49.

มาใส่ใจเราโดยไม่มีควมลำเอียง และข้อสคัญคตตนเองและผู้อื่นจึงเป็นหลักการสำคัญที่จะประพฤติปฏิบัติด้วยกันอย่างเหมาะสมในสังคม จูงสู่อัจเป็นแนวปฏิบัติคนให้เป็นไปตามยั้งเพื่อความสัมพันธ์อันดี และมีความจริงใจต่อกัน

จากหลักการของยั้งนี้เองที่จะนำไปสู่การปฏิบัติคนได้อย่างเหมาะสมสำหรับบุคคลต่าง ๆ ตามฐานะทางสังคมของตน เช่น เรื่องการปฏิบัติตามจารีตประเพณี(หลี่) ความกตัญญูที่บุตรที่คี่พึงมีต่อบิตามารดาของตน โดยบุตรที่คี่ต้องเป็นบุตรที่มียั้ง และปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่คี่ คั้งที่ขงจื้อกล่าวถึงบุตรที่ปฏิบัติต่อบิตามารดาอย่างมีมนุษยธรรมว่า

ในการรับใช้บิตามารดา นั้น บุตรอาจจะทักทานบิตามารดาอย่างสุภาพอ่อนโยนได้ เมื่อเห็นวบบิตามารดาไม่คลอตามค้ำแนะนำ ก็ควรแสดงอากูรที่เคารพนบยอมไว้อย่างเคิม แต่ไม่ควรลมเล็ความตั้งใจเคิมเสี่ย ฉาหากถูกคาวา หรือถูกเขี่ยนตี ก็จะไม่อุทธรณฎีกาใด ๆ ทั้งสิน ¹

ขงจื้อได้แยกประเภทของคนในการสอนอยู่เสมอ เช่น สอนการเป็นบุตรที่คี่ และคนหนุ่มซึ่งถือว้าเป็นกำลังของชาติ ขงจื้อได้วางแนวการปฏิบัติตัวที่เหมาะสมไว้ นั่นคือขงจื้อได้วางแนวทางให้คนหนุ่มปฏิบัติคนโดยค้ำนึ่งถึงความก้าวหน้าของสังคมส่วนรวมเป็นหลัก โดยการสร้างยั้งให้ มีขึ้นในตัวเอง บำรุงรักษาจารีตประเพณีของสังคมไว้ และให้ได้มีการศึกษาศิลปวิชาการ เพื่อค้ำรงรักษาวัฒนธรรมอันค้ำงามของชาติสืบต่อไป คั้งที่ขงจื้อได้กล่าวสั่งสอนคนหนุ่มไว้ว่า

หน้าที่ของคูนหนุ่มก็คือจะต้องปฏิบัติต่อบิตามารดาที่บ้าน และมีความเคารพนบยอมผู้มี อากูรโสดกานอกบาน มีความรอบคอบและข้อสคัญ และเมื่อมีความรักมนุษยทั้งมวลอย่าง หวมทุนแล้วก็จงทำตัว องในกอปรควยมนุษยธรรม(เหริน = ยั้ง) และเมื่อใดปฏิบัติทุกสิ่ง ทุกอย่างแล้วจนครบถวนแล้ว เขาก็จะยั้งพ้อมีพลังงานที่จะไชเหลืออยู่ ที่นี้ก็ให้เขาได้ศึกษา ศิลปะที่อ่อนช้อยเถิด

3. จารีตประเพณี(หลี่)

3.1 การรักษาจารีตประเพณี ขงจื้อถือว้าการที่สังคมจะอยู่ได้อย่างสงบสุข คนในสังคมต้องรักษาจารีตประเพณีของสังคมไว้โดยการถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด การรักษาและ

¹ โม่ทยากร, ภาษิตคำสอนของขงจื้อ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิพิตยาการ, 2518), หน้า 58

² ที่โอดอร์ เดอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แปลโดย จ่านง ค้ทองประเสริฐ, หน้า 52.

ปฏิบัติตามจารีตประเพณีถือว่าเป็นการปฏิบัติตนอย่างมีมนุษยธรรม การปฏิบัติตามจารีตประเพณีนี้ต้องฝึกตนเองให้ปฏิบัติด้วยความจริงใจมากกว่าสักแต่ว่าปฏิบัติไหน ๆ ไปเพียงเพื่อให้ถูกต้องกับความนิยมเท่านั้น แต่ต้องทั้งถูกต้องและมีความบริสุทธิ์ใจ ตัวอย่างเช่นประเพณีการไวทุกข์ใหญ่ตายซึ่งขงจื้อถือเป็นประเพณีที่สำคัญมากประเพณีหนึ่ง ญาติทั้งหลายจึงต้องมีความเศร้าโศกเสียใจอย่างแท้จริง ดังขงจื้อกล่าวว่า "สำหรับประเพณีในการไวทุกข์ให้คนที่ถึงแก่กรรมไปนั้น ควรจะมีความเศร้าโศกอย่างแท้จริง มากกว่าการฟิดีพิดันในเรื่องรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ของการจัดพิธีการ" ¹

ขงจื้อได้ให้เหตุผลถึงความจำเป็นที่คนเราจะต้องปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดในการไวทุกข์แก่ผู้ตายโดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรพบุรุษของตนเป็นเวลา 3 ปี เพราะมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาจะไม่สามารถช่วยตนเองได้เลยจนกว่าจะอายุ 3 ขวบไปแล้วเป็นอย่างเร็ว การไวทุกข์ให้แก่บรรพบุรุษของตนเป็นเวลา 3 ปี จึงเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของตนเท่านั้น ควรปฏิบัติตามประเพณีโดยไม่ท้อแท้แย้งใคร ๆ ทั้งสิ้น ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า "เด็กไม่สามารถอยู่โดยปราศจากการอุปถัมภ์เลี้ยงดูจากพ่อแม่ได้จนกว่าอายุ 3 ปีไปแล้ว นี่คือเหตุผลที่ว่า การไวทุกข์ 3 ปี เป็นสิ่งสากลที่นิยมทำกันทั่วโลก" ²

3.2 หลักกับการจัดระเบียบสังคม ขงจื้อให้ความสำคัญกับหลักในฐานะเป็นกฎของสังคมที่จะทำให้มนุษย์พยายามรักษาหน้าที่และตำแหน่งของตน เช่น ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน นิตากับบุตร พี่กับน้อง สามีกัยภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้ด้วยความสงบสุข โดยการรักษาคำของแต่ละบุคคลไว้ และปฏิบัติตนเองให้สอดคล้องกับยี่นที่มีอยู่ในตน ถ้าทุกคนทำได้จะทำให้สังคมโดยรวมมีความสุขได้ ดังที่ เพชรี สุมิตร ได้บรรยายไว้ว่า

1. หลัก คือความสำคัญสูงสุดในกฎระเบียบและวาทะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้มี 5 คือ ระหว่างผู้ปกครองและพลเมือง 1 ระหว่างพ่อกับลูก 1 ระหว่างสามีภรรยา 1 ระหว่างพี่กับน้อง 1 ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน 1

¹ ฉูไจ้ และ วินเบอร์เกอร์ไจ้, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 54.

² Fung yu-lan, A Short History Of Chinese Philosophy, p. 40.

2. ภัยการปฏิบัติกรแบบหล่ , ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในสังคมอาจมีกฎเกณฑ์ขึ้นได้ และความสงบเกิดขึ้นในบาน ในหมู่บ้านและตลอดไปทั้งประเทศ ดังนั้นคำสอนของขงจื้อ จึงเป็นที่ฝงใจของมนุษย์เกี่ยวกับระเบียบของโลก วัตถุประสงค์คือ ความสัมพันธ์กลมเกลียวกันระหว่างมนุษย์โลกและสวรรค์ ดังนั้นหลักการปฏิบัติระหว่างมนุษย์จึงเป็นไปตามบัญชาของสวรรค์

3. ลักษณะของพิธีของสังคม ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติของหล่จะสังเกตได้จากพิธีของ คนโบราณผู้แสวงหาสันติและสวัสดิการทางสังคมอย่างเดียวกัน และแสดงออกในกาลเทศะอันหนึ่งอันเดียวกัน

ขงจื้อเชื่อว่าคนโบราณอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขด้วยระเบียบของสังคมที่ถูกควบคุมโดยตัว คนต่ำ คนสูง ภูัจักหนาทของตน และประพฤติตนตามกาลเทศะ จึงต้องเรียนรูขอปฏิบัติ ขนบประเพณีของโบราณ และปรารถนาจะใ้ทุกคนจีนประพฤติเหมือนกันหมด¹

ดังนั้นสำหรับขงจื้อถือว่ากรที่สังคมมนุษย์อยู่อย่าง เป็นระเบียบมาได้ทุกวันนี้ เป็นผลของ จารีตประเพณีต่าง ๆ ทั้งสิ้น เพราะประเพณีใ้คนในชาติมีความรู้สึถึงกรเป็นพวกเดียวกัน สัมผัสสามัคคีกัน ประเพณีจึงใ้คนมีความสนิทสนมเป็นกันเอง ยินใ้ความช่วยเหลือ ซึงกันและกัน ประเพณีจึงเป็นสิ่งที่ควรรยคิดถื่อและรักษาไว้

3.3 เจียเมี่ย หรือการปฏิบัติหน้าที่ของตนใ้ตรงตามชื่อที่เรียกตำแหน่งของตน (The Rectification of Names) การรู้จักหนาทของตนตามฐานะทางสังคมนั้นขงจื้อถื่อว่า เป็นคุณความดีของแต่ละบุคคล ขงจื้อสอนเรื่องเจียเมี่ย หรือทุกคนทำตามหนาท เนื่องจากขงจื้อ มีทัศนะว่าความยุ่งยากที่ เกิดขึ้นในสังคมก็เพราะคนทุกคนไม่ทำหนาทของตนใ้สมบูรณ์ ส่วนใหญ่ เป็นแต่ในนามและบางคนก็ชอบก้าวหนาทกรงานของผู้อื่น ขงจื้อสอนว่าเมื่อผู้ใดใ้รับมอบ หมายใ้ทำงานหนาทใ้ใดก็จงทำงานนั้นอย่างดีที่สุด ทั้งนี้ขงจื้อ เห็นว่าทุกชื่อทุกตำแหน่งนิยามตนเอง อยู่แล้ว โดยขงจื้อใ้ยกตัวอย่างตนเองว่าเมื่อรับหนาทใ้ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก และไม่วางานประเภท ใ้ใดก็องทำใ้ถูกต้องกับงานนั้น ๆ ขงจื้อกล่าววว่า "ใ้ฉันเป็นเจาหนาทใ้ควบคุมดูแลปศุสัตว์ ฉันก็ องเลี้ยงดูมันใ้ใหวอนพิสมบูรณ์ ใ้ฉันเป็นเจาหนาทใ้บัญชาฉันก็องตรวจตราบัญชีมีใ้ผลิตผลาด"²

¹ เพ็ชร สุมิตร, คำบรรยายในวิชาอารยธรรมตะวันออกเรื่องอารยธรรมจีน, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507), หน้า 86 - 87.

² เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 40.

นอกจากนี้ขงจื้อยังได้แสดงความคิดเห็นของท่านต่อไปว่า ไม่ใช่เฉพาะเจ้าหน้าที่ผู้น้อยเท่านั้นที่ต้องทำตามหน้าที่ แมแต่ผู้ปกครองประเทศก็ต้องรู้จักทำตามหน้าที่ของตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งของตนด้วยเช่นกัน ดังเช่นเมื่อมีผู้ครองนครมาถามขงจื้อว่าจะปกครองรัฐอย่างไรจึงจะดี ขงจื้อตอบว่า "ขอใหญ่ปกครองจงเป็นผู้ปกครอง เสนาบดีจงเป็นเสนาบดี บิดาจงเป็นบิดา และบุตรจงเป็นบุตรเถิด" ¹

ต่อมาเมื่อขงจื้อถูกถามว่าจะจัดความเป็นระเบียบในสังคมอย่างไร ขงจื้อได้เสนอแนวทางที่จะวางหลักเกณฑ์ให้ทุกคนปฏิบัติตนอย่างสอดคล้องกับคำและชื่อที่ถูกเรียกนั้นได้อย่างเหมาะสม จะทำให้สังคมเจริญรุดหน้าไปได้อย่างไร แต่ถ้ามุขที่มีตำแหน่งหน้าที่ไม่ทำตามตำแหน่งหน้าที่ของตนสังคมก็จะเสื่อม และความไม่เรียบร้อยทั้งหลายก็จะเกิดขึ้นในสังคม ดังที่ขงจื้อเล่าว่า เมื่อถูกถามว่าจะจัดระเบียบสังคมอย่างไรว่า

ฉันจะต้องจัดกฎไว้ให้ทุกคนรู้จักฐานะหน้าที่ตามชื่อเสียงเรียงนามของแต่ละคนก่อน.....
..... ถ้าทุกคนไม่รู้จักปฏิบัติให้สมฐานะหน้าที่ชื่อเสียงเรียงนามของแต่ละคนไซ้ จะพูดอะไร ออกมาก็ไม่ถูกต้องกับทำนองคลองธรรม และเมื่อพูดไม่ถูกต้องกับทำนองคลองธรรมแล้ว กิจกรรมหน้าที่อันเขาจักทำก็ย่อมไม่สำเร็จ เมื่อทำไม่สำเร็จ นิติธรรมนิยมจารีตประเพณี ศิลปนาฏดนตรีไม่เจริญ เมื่อนิติธรรมนิยมจารีตประเพณีศิลปนาฏดนตรีไม่เจริญ การพิจารณาลงโทษตามกระบิลเมืองย่อมไม่มีความยุติธรรม คุรุณาการลงโทษเกิดไม่ยุติธรรมขึ้น ราษฎรยอมเกิดอลเวงไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยใด ²

4. การสร้างสังคมที่ดีโดยเริ่มจากการอบรมตนเอง

เมื่อทุกคนในสังคมต่างก็รู้จักหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามที่ที่ได้รับมอบหมายให้เต็มความสามารถแล้วรัฐก็จะเจริญรุ่งเรืองเรียบร้อยได้ แต่ถ้าต่างคนต่างก็ทำตามใจชอบโดยไม่คำนึงถึงหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่ เช่น ผู้ปกครองไม่ทำตัวเป็นผู้ปกครอง บิดาไม่ทำตัวเป็นบิดา บุตรไม่ทำตัวเป็นบุตร สังคมจะเกิดการสับสนยุ่งเหยิง ไม่มีระเบียบเพราะไม่สามารถจัดระเบียบ

¹ Fung yu-lan, A History of Chinese Philosophy, Vol. I Translated by Derk Bodde, (Princeton; Princeton University Press, 1952,) p. 60.
"Let the ruler be ruler, the minister minister; let the father be father, and the son son."

² เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 152 - 153.

ทางสังคมอย่างมีแบบแผนได้ ดังนั้นจึงสอนว่าให้คนแต่ละคนปฏิบัติตนให้เป็นคนดีทำหน้าที่ถูกต้องตรงกับชื่อและตำแหน่งของตนแล้ว สังคมโดยรวมก็จะเจริญได้เองโดยอัตโนมัติ ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า "คนดีต้องปฏิบัติในสิ่งที่เขาสอนโลกก่อน แล้วต่อไปจึงสอนสิ่งที่เขาปฏิบัติ"¹ สังคมจะดีได้ก็ต่อเมื่อแต่ละคนที่ประกอบกันเป็นสังคมเป็นคนดี เพราะคนแต่ละคนเป็นพื้นฐานของครอบครัว ครอบครัวแต่ละครอบครัวเป็นพื้นฐานของรัฐ ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า

ถ้าสมาชิกในครอบครัวหนึ่งมีความเมตตารักใคร่กันดี ย่อมเป็นแบบอย่างและมีอิทธิพลให้คนทั้งรัฐมีความรักใคร่ปรองดองกันขึ้นได้ ถ้าสมาชิกของครอบครัวหนึ่งมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน ประชาชนทั้งรัฐก็อาจมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันได้..... คนคุณเกี้ยวอาจสร้างประเทศขึ้นมาได้ดุจดังพระเจ้าเงี้ยว พระเจ้าซุน ซึ่งปกครองราษฎรด้วยพระเมตตาอารี ราษฎรก็พลอยเป็นผู้มีความเมตตาอารีตาม ฝ่ายพระเจ้าเกุยยก พระเจ้าต้วนอันเป็นทรราช ปกครองราษฎรด้วยความโหดเหี้ยม ราษฎรก็พลอยโหดเหี้ยมตาม ฉะนั้นเมื่อตนเองยังทุจริตอยู่แล้วจักหวังให้ประชาชนมีสุจริตเช่นนี้โดยเฉกฉันใดใครเขาเชื่อฟัง ฉะนั้นรัฐจึงจำต้องบำเพ็ญความดีด้วยตนเองให้เป็นแบบฉบับก่อน ฉะนั้นจึงไปปกครองอบรมผู้นับใหม่เพื่ความดีตามได้ ก็เมื่อตัวเองยังเอาดีไม่ใคร่ดีจะให้ผู้นับเขาดีด้วยนั้น ย่อมหาสำเร็จไม่²

ดังนั้นการฝึกอบรมตนเองให้เป็นคนดีจึงเป็นเป้าหมายแรกที่จะไปสู่สังคมที่ดีได้ ยิ่งผู้นั้นเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากเท่าไรการที่สังคมจะดีตามก็มีโอกาสมากขึ้นเท่านั้น ขงจื้อเห็นว่าความดีที่แต่ละคนประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างแล้วผู้นั้นจะใคร่ทำตามเป็นการขยายความดีจากตัวเราไปสู่ผู้นับ และถ้าแต่ละคนมีแต่เกี้ยวกันโดยร้อใหญ่ผู้นับก็เสียก่อนแล้วเราก็อำพาทิ้ง หรือตนเองสอนให้ผู้นับทำความดีแต่ตัวเองไม่ทำก็จะไม่เป็นผลอะไรขึ้นมาได้ เมื่อแต่ละคนต่างต้องการให้โลกสงบสุขก็ต้องทำตัวเองให้มีความดีและรักษาความสงบสุขก่อน ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า

¹ The Great Books, Fourth year, Vol I, 1. Confucius The Analects Selections, 2. Plato The Republic Books VI-VII, (Illinois; The Great Books Foundation, 1964,) p.3.

"He first practises what he preaches and afterwords preaches according to his practice."

² เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 131 - 132.

นับจำเริญแต่บุพกาลมา บุคคลที่ปรารถนาจักยังโลกให้ลุถึงขั้นดีสุดตามอุดมคติอันดีงามแห่งคุณนั้น ผู้นั้นจักต้องสามารถปกครองรัฐของตนให้เรียบร้อยไต่ก่อน, และผู้ซึ่งจักปกครองรัฐให้เรียบร้อยไต่ ผู้นั้นจักต้องปกครองครอบครัวของตนให้สงบสุขไต่ก่อน ก็บุคคลซึ่งสามารถปกครองครอบครัวให้สงบสุขไต่ เขาจักต้องอบรมตนของตนให้ดีก่อน และการอบรมตนให้ดีไต่คนนั้น เขาจักตั้งจิตของเขาให้ชอบธรรมก่อน บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยความชอบธรรมย่อมชื่อว่าเป็นผู้มีตนอบรมแล้ว เมื่อดตนของตนอบรมดีแล้วก็ยอมปกครองครอบครัวให้ดีไต่, ผู้ซึ่งสามารถจัดการกับครอบครัวไต่ เรียบร้อยบุคคลผู้นั้นย่อมสามารถจรโลงโลกให้มีความร่มเย็นไต่โดยง่ายไต่ เพราะฉะนั้นเบื้องสูงนับตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาถึงทวยราษฎร์, ล้วนมีจุดสำคัญอยู่ข้อหนึ่งคือ, ต้องมีการอบรมตนของตนเป็นปทัฏฐาน ถาดคนเหตุยังอบรมไต่ไม่ไต่ปล่อยให้เกิดความยุ่งยากจนควบคุมตนไต่ไม่อยู่แล้ว จักไปปกครองผู้อื่นเป็นปลายเหตุผู้นั้นย่อมปราศจากผลสำเร็จ¹

จากคำสอนเรื่องการอบรมคุณธรรมให้แก่ตนเองแล้ว ผลที่ไต่รับก็คือความสงบสุขของสังคม หรือคนแต่ละคนสามารถสร้างสังคมในอุดมคติขึ้นมาได้ ซึ่งจ้อไต่กว้างแนวทางในการอบรมตนเองตั้งแต่เริ่มต้นและฝึกตนขึ้นสูงชัน ๆ ตามลำดับ จนกระทั่งเป็นบุคคลในอุดมคติและดำเนินปฏิบัติไต่ครบถ้วนก็สร้างสังคมอุดมคติไต่ มรรควิธีที่ซึ่งจ้อเสนอไต่ไว้ดังนี้ คือ

1. แกะม้วย คือความเข้าใจเหตุผลในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้ง
2. ทั้ใจ คือความเป็นผู้มีสติปัญญา เพราะเหตุเนื่องมาจากเข้าใจเหตุผล
3. แข็งจี้ คือความซื่อสัตย์ต่ออุดมคติ
4. เจี้ยซิม คือความที่จิตตั้งมั่นอยู่ในความชอบธรรม
5. ชิวซิง คือความที่ตนไต่อบรมดีแล้วควบคุมธรรม 4 ขอบางตน
6. ชี้แก คือความสามารถที่จัดการครอบครัวมีระเบียบเรียบร้อยไต่
7. ตักก คือความสามารถที่ปกครองรัฐให้ร่มเย็นไต่
8. เฟงเทียนเหี้ย คือความสามารถที่จะสร้างสันติภาพแก่โลกไต่²

¹ ปานทิพย์ สุภนกร, ปรัชญาจีน, หน้า 30.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 31 - 32.

5. ลักษณะของคนดีหรือสุภาพบุรุษตามทัศนะของขงจื้อ

บุคคลที่ผ่านการอบรมทั้ง 8 ขั้นตอนข้างต้นแล้วขงจื้อถือว่าเป็นคนดีหรือสุภาพบุรุษ หรือบุคคลในอุดมคติได้ แต่แม้จะไม่สามารถอบรมตนได้สำเร็จทั้ง 8 ขั้นตอนดังกล่าว คนดีที่ว่ ำ ไปในสังคมก็ยังมีอีกลักษณะหนึ่ง ขงจื้อกล่าวว่า

มีอยู่ 9 อย่างที่คนดีมีไว้ในหัวใจตน คือมองอย่างแจ่มชัด ฟังอย่างรวดเร็ว พุคนุ่ม นวล ทาทางสุภาพอ่อนโยน พุคแต่ความจริง เอาจริงเอาจังในการปฏิบัติหน้าที่ จะซักถามเมื่อสงสัย ควบคุมตนเองไม่ให้โกรธ มีใจเที่ยงธรรมเมื่อทางแห่งความสำเร็จเปิด โอกาสอยู่ข้างหน้าเขา ¹

สำหรับขงจื้อแล้วคนดีหรือสุภาพบุรุษที่แท้นั้นเป็นบุคคลที่เป็นแบบฉบับของสังคม เป็นบุคคลที่ควรจะได้ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารประเทศและสร้างสังคมอุดมคติขึ้นมาได้ ดังพระเจ้าเยา และพระเจ้าซุน ที่ได้สำเร็จมาก่อนแล้วเป็นต้น คนดีของขงจื้อมีลักษณะที่พอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. คนดีเป็นคนที่พึ่งตนเองได้ มีอิสระภาพในการที่จะปฏิบัติตนตามยั้งและหลัดได้
2. คนดีต้องสำรวจตัวเองอยู่เสมอ ถ้าพบความบกพร่องในตัวเองก็รีบแก้ไขเสีย โดยไม่ไปกล่าวโทษตำหนิผู้อื่นตั้งขงจื้อยกตัวอย่างว่า ถ้าเดินทางไป 3 คน กับเพื่อน ถ้าพบคนดี ก็ทำตัวตามอย่างเขา แต่ถ้าพบคนเลวก็ต้องพยายามทำตัวไม่ให้เหมือนเขา
3. คนดีต้องรู้จักถ่อมตน คือไม่กล่าววาทะที่อวดอ้างความดีความสามารถของตนเอง การสิ่งใดทำสำเร็จแล้วจึงคอยพุด
4. คนดีต้องมีจิตใจกว้างขวาง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แม่ว่าจะไม่เห็นพ้องด้วยทุกประการก็ตาม นั่นคือคนดีแม้จะเห็นไม่ตรงกับใครก็ยังสามารถรับฟังความคิดเห็นของเขาได้ เพราะมีความเข้าใจว่าคนเราอาจมีทัศนะแตกต่างกันได้ หมายความว่าคนที่คนดียอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นนั้น เพื่อจะได้เป็นแนวทางให้คนดีได้ขงจื้อในการแยกดีแยกชั่วได้มากขึ้น แต่ในการคบคาสมาคมแล้วคนดีต้องเลือกคบเฉพาะคนดีเท่านั้น ทั้งนี้เพราะขงจื้อเห็นว่ากับคนไม่ดีเราไม่ควรคบด้วยเลย

¹ Wade Baskin, Classics in Chinese Philosophy, (New York : Philosophy Libery Ine. 1972,) p. 25.

5. คนก็ต้องการไม่เป็นคนโลภเห็นแก่ลาภยศสรรเสริญ ขงจื้อเคยพูดถึงตนเองว่าแม้มีเพียงอาหารอันสามัญและแขนท่อนี่ระยะต่างหมอนเท่านั้น ก็มีความสุขมากกว่าคนที่มั่งมีมากมายแต่ได้มาโดยไม่ชอบธรรม ดังขงจื้อกล่าวว่ "คนใดที่มุ่งจะเป็นคนดีอย่างสมบูรณ์แล้วย่อมไม่แสวงหาอาหารรับประทานเพื่อรสอร่อยหรือแสวงหาที่พักอาศัยเพื่อความสะอาดสบาย คนผู้นั้นย่อมขมักเขม่นในการทำงาน ระวังระวังคำพูด และหมั่นไปสู่คนที่มั่งมีหลักธรรมเพื่อจะแก้ไขปรับปรุงตนเองให้เป็นคนดี" ¹

นอกจากลักษณะของคนดีดังกล่าวแล้วขงจื้อได้กล่าวถึงลักษณะอื่น ๆ ของคนดีไว้มากมาย เพราะคำสอนของขงจื้อนั้นส่วนใหญ่จะพร่ำสอนเรื่องการสร้างคนให้เป็นคนดีมากที่สุด ดังนั้นตลอดชีวิตการสอนของท่าน ท่านได้เสนอตัวอย่างของคนดีที่ท่านต้องการจะให้ผู้อยู่ในสังคมตลอดเวลา เช่น ขงจื้อกล่าวว่

ผู้ที่ผู้ใฝ่ในทางศึกษา ชื่อว่าได้ไกลกับสติปัญญาความรู้ ผู้ที่พากเพียรปฏิบัติความรู้ชื่อว่าไกลกับยี่น สอนผู้ทีละอายุตอบว่าชื่อว่าไกลกับความรู้จริง ผู้ใฝ่เขาถึงคุณสมบัตินี้ 3 ข้อนี้ ใฝ่ชื่อว่าเป็นผู้บรมครูตนเองก็แล้ว ย่อมสามารถที่จักปกครองผู้อื่นได้ ผู้ที่ปกครองคนอื่นโดยยอมปกครองรัฐได้ ²

ขงจื้อไม่เชื่อเรื่องอำนาจฟ้าดินว่าจะสามารถบันดาลให้คนดีหรือชั่วได้ ความดีความชั่วอยู่ที่การปฏิบัติตนของบุคคลผู้นั้นเอง ดังที่ขงจื้อกล่าวว่ "ความเจริญและความเสื่อมสุขหรือทุกข์ ย่อมสำคัญอยู่ที่ตัวบุคคล จะอยู่ที่บัญชาของพระเจ้าหรือภัยฟ้าอุบาทว์ดินอันใดหาไม่ได้" ³

6. ความดีในการปกครองรัฐ

ปรัชญาความดีของขงจื้อกล่าวถึงแนวทางการปกครองรัฐที่ดีไว้มากมายหลายแนวทางด้วยกัน คือ

6.1 การปกครองที่ดีในอดีที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่าง

ขงจื้อมีความนิยมชมชอบวิธีการปกครองของกษัตริย์นักปราชญ์โบราณอันมีพระเจ้าเยา พระเจ้าซุน เป็นต้น ดังได้กล่าวมาแล้วใน บทที่ 2 ขงจื้อเสนอให้รวบรวมวิธีการ

¹ ปานทิพย์ ศุภนคร, ปรัชญาจีน, หน้า 26

² เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 146 - 147.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

ปกครองที่ดีเด่นของแต่ละราชวงศ์มาใช้เป็นแนวทางการปกครอง ดังเมื่อมีผู้ถามว่าจะจัดระเบียบการปกครองรัฐอย่างไร ชงจื้อตอบว่า "จงใช้ปฏิทินของราชวงศ์แท้ (คือปฏิทินจันทรคติแบบเก่า) ใช้ยวดยานพาหนะของราชวงศ์เซียง ใช้เครื่องนุ่งห่มประดับกายของราชวงศ์จิว ส่วนการร้องรำทำเพลงนั้นจงใช้นาฏสังคีตของพระเจ้าซุน" ¹

6.2 รูปแบบการปกครองที่ดี

สำหรับรูปแบบการปกครองที่ดีนั้น ชงจื้อสนับสนุนการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่ตอ้งโคกษัตริย์นักปราชญ์เช่นกษัตริย์นักปราชญ์โบราณดังกล่าวแล้ว เมื่อใครผู้ปกครองที่เป็นคนดีประชาชนก็จะพลอยดีตามไปด้วย ดังยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น และชงจื้อได้กล่าวถึงความสำคัญของกษัตริย์หรือผู้ปกครองไว้ว่า "กษัตริย์เปรียบเสมือนลม สามัญชนเป็นเสมือนหญ้า หญ้าตองลูไปตามกระแสลมอยู่เป็นนิจ" ²

การที่ชงจื้อให้ความสำคัญแก่กษัตริย์ที่ดีมากกว่าเป็นผู้ที่สามารถสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาได้ การปกครองที่ดีจึงควรจะนำโดยกษัตริย์ที่ดีเพียงคนเดียว และเพื่อสังคมที่ดีประชาชนต้องเชื่อฟังผู้ปกครองที่ดีของตน ความคิดของประชาชนไม่ควรแตกแยกกัน ประชาชนที่อยู่ในรัฐที่ดีจึงยอมเชื่อฟังการปกครองของกษัตริย์ที่ดีโดยไม่โต้แย้งใด ๆ ทั้งสิ้น ชงจื้อได้กำหนดคุณธรรมหลักที่เป็นพื้นฐานของการปกครองรัฐที่ดีไว้ ³ ประการด้วยกันคือ

ประการแรกถ้าจะให้ธรรมครอบงำไปทั่วโลกแล้ว พูระจักรพรรดิต้องจัดให้มีจริต ประเพณี คนตรี และการลงโทษ ประการที่สอง ถ้าจะให้ธรรมครอบงำไปทั่วโลกแล้ว อำนาจในการปกครองทั้งหลายจะต้องไม่อยู่ในมือของเสนาบดีทั้งหลาย ประการที่สามถ้าจะให้ธรรมครอบงำไปทั่วโลกแล้ว ประชาชนคนสามัญจะต้องไม่วิพากษ์วิจารณ์การปกครองของบ้านเมือง ³

ชงจื้อสอนถึงการปกครองที่ผู้ปกครองต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม เพื่อว่าประชาชนจะได้อยู่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน ดีกว่าการออกกฎหมายมายังคับความประพฤติของประชาชน

¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 122 - 123.

² E.R. Hughes, Chinese Philosophy in Classical Time, p. 24.

³ จูจี้ และวินเบอร์กั๊จ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 61.

เพราะขงจื้อเห็นว่ากฎหมายใช้บังคับได้แต่เฉพาะการกระทำภายนอกเท่านั้น ไม่สามารถบังคับจิตใจประชาชนได้ ตรงกันข้ามถ้าผู้ปกครองทำตัวอย่างที่ดีประชาชนจะปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจและจริงใจ ดังขงจื้อกล่าวว่า "ถ้าหากผู้ปกครองเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในคุณธรรม คนทั้งหมดก็ปฏิบัติตามโดยอัตโนมัติเลย แต่ผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในคุณธรรมแล้ว แม้จะออกคำสั่งบังคับประชาชนก็จะไม่เชื่อฟัง" ¹ และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า "จงใช้คุณความดีนำประชาชน และจงอาศัยกฎหมายและความประพฤติที่งามควบคุมประชาชนเถิด แล้วประชาชนก็จะมีความรู้สึกละอายใจ และยิ่งไปกว่านั้นก็จะกลายเป็นคนดีต่อไป" ²

ถึงแม้ว่าขงจื้อจะสนับสนุนการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชก็ตาม แต่ก็ให้ความสำคัญต่อความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนอย่างมากเช่นกัน กล่าวคือสอนว่าผู้ปกครองไม่มีคุณธรรมความดีเพียงพอแล้ว ประชาชนก็อาจจะไม่ยอมเชื่อฟัง บางครั้งประชาชนอาจยอมตายเพื่อจะไหลหลุดพ้นจากการปกครองที่เลวร้ายก็ได้ ดังนั้นนักปกครองที่ดีจึงต้องเอาใจใส่สอดส่องดูแลความทุกข์สุขของประชาชนอย่างทั่วถึง ตลอดจนคอยสลับรับฟังความคิดเห็น และรับฟังความต้องการของประชาชนและทำตามเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ขงจื้อสอนนักปกครองไว้ว่า "สิ่งใดที่ประชาชนพอใจ เราจงพอใจ สิ่งใดที่ประชาชนเกลียดชัง เราจงเกลียดชัง ผู้ใดทำได้แบบนี้จึงชื่อว่า เป็นบิดาของประชาชน ผู้ใดไต่ประชาชนไว้ก็เท่ากับได้รัฐไว้ ผู้ละทิ้งประชาชนไปก็เท่ากับเสียรัฐไป" ³

ขงจื้อเห็นความสำคัญของประชาชนว่ารัฐบาลทั้งหลายพึงจะต้องสังวรไว้ในการบริหารประเทศ เพราะถ้าผู้บริหารประเทศเป็นคนดีปกครองประชาชนด้วยคุณธรรมจนประชาชนมีความศรัทธาเลื่อมใสใจแล้ว ไม่ว่าเขาจะนำประชาชนไปทางใดประชาชนก็จะยินยอมและศรัทธาไว้วางใจในตัวเขา แม้จะต้องตายประชาชนก็ยอมสละชีวิตให้แก่ผู้ปกครองที่ตนศรัทธาด้วยความสมัครใจ จากบทสนทนาต่อไปนี้แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน

¹ Wing Tait Chan, A Source Book in Chinese Philosophy, (Princeton; Princeton University Press, 1963,) p. 41.

² ที่โอคอร์ เคอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แปลโดย จำนวนค์ทองประเสริฐ, หน้า 69.

³ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 127.

จ็อกง¹ ถามขงจื้อว่าจะจัดการปกครองประชาชนอย่างไรจึงจะดี ขงจื้อตอบว่า "จงปกครองให้ประชาชนมีอาหารบริโภคอย่างพอเพียง มีกองทัพเข้มแข็ง และให้ประชาชนมีศรัทธาเชื่อมั่นรัฐบาล"

จ็อกงถามว่า "แต่ถ้าไม่สามารถมีได้ทั้ง 3 อย่าง จำเป็นต้องตัดออกสักอย่างหนึ่ง ควรตัดอะไรก่อน ? "

ขงจื้อตอบว่า "ตัดกองทัพออก"

จ็อกงถามว่า "ถ้าจำเป็นต้องตัดออกอีก 1 อย่างใน 2 อย่าง ที่เหลือควรจะตัดอะไรก่อน ? "

ขงจื้อตอบว่า "ตัดอาหารออก เพราะนับแต่โบราณกาลมาแล้วมนุษย์ทุกคนต้องตายเป็นธรรมดา แต่รัฐบาลที่ประชาชนขาดความศรัทธาเชื่อถือนั้นจะไม่สามารถตั้งอยู่ได้"²

และเพื่อความกระจ่างในคำสอนนี้มากขึ้น ขอยกคำอธิบายของ เพ็ชรี สุมิตร มาแสดงไว้ตรงนี้ คือ

รัฐบาลที่ดีควรจะยึดถือหลักสามประการคือ คุณให้ เห็นว่ามีอาหารเพียงพอสำหรับประชาชน มีกำลังทหารพอสมควร และมีความมั่นใจในประชาชน ถ้าเผื่อว่าการเสียสละจะบังเกิดขึ้นในการปกครองรัฐแล้ว สิ่งที่จะเสียสละได้ก็คือ การทหารเป็นสิ่งแรก สิ่งต่อมาก็คืออาหาร เหตุผลก็ง่ายนิดเดียว มนุษย์เราจะเป็นอยู่อย่างไรก็หนีความตายไม่พ้น แต่ว่ารัฐบาลไม่สามารถที่จะสูญเสียความมั่นใจของประชาชนได้³

6.3 สูตรในการปกครองรัฐ

ขงจื้อเสนอสูตรในการปกครองรัฐไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับนักปกครองที่ยึดมั่นในคุณธรรมทั้งหลาย จะต้องสร้างใหม่ขึ้นในตนและในรัฐที่ตนจัดการปกครอง เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน ความสงบสุขของรัฐ และสันติภาพของโลกมีอยู่ 9 ประการ คือ

1. ชิวซิง ได้แก่การอบรมคุณธรรมให้มั่นในตนดังได้อธิบายมาแล้ว
2. จุงเฮี้ยง ได้แก่การเคารพยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ
3. ซิงซิง ได้แก่การปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุดต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในสังคม

¹ จ็อกง เป็นศิษย์รุ่นแรกของขงจื้อคนหนึ่ง

² Wade Baskin, Classics in Chinese Philosophy, p. 11.

³ เพ็ชรี สุมิตร, คำบรรยายในวิชาอารยธรรมตะวันออกเรื่อง อารยธรรมจีน,

4. เก่งไต่ซิ่ง ไต่แกการยกย่องขุนนางผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจในแผ่นดิน
5. ที่คั่งซิ่ง ไต่แกการแผพระคุณในขุนนางผู้น้อย
6. จ้อตมึง ไต่แกการแผความรักในราษฎรให้เหมือนบุตรในอุทร
7. ไต่แปะกั๊ง ไต่แกการออกหนุนส่ง เสริมศิลปวิทยาการ อาชีพต่างๆ ให้เจริญ
8. ยิวเอี้ยวานัง ไต่แกการให้การต้อนรับแขกชาวต่างชาติใหม่มาค้าขายหรือสวามีภักดี
9. ไส่วจู้ ไส่ว ไต่แกการผูกมัดน้ำใจด้วยไมตรีในบรรดาเจ้าครองนครทั้งหลาย¹

6.4 รัฐในอุดมคติ

ขงจื้อได้เสนอรัฐที่มีการปกครองดีในอุดมคติของเขาไว้ 2 แบบ คือ

ก. ไท่ทง หรือมหาสันติรัฐ รัฐชนิดนี้คือรัฐในอุดมคติอันสูงสุดทางการ เมืองการปกครองของเขา กล่าวคือให้มีรัฐบาลเพียงรัฐบาลเดียวเป็นรัฐบาลของโลก ประชาชนทั้งโลกเลื่อมใสศรัทธาเข้ามาโดยไม่ต้องการแบ่งเชื้อชาติ ถือว่าคนทุกคนเป็นมนุษยชาติโดยเท่าเทียมกัน จึงมีความเสมอภาคในการมีชีวิตอยู่ในโลก ตลอดจนมีการสังคมนาเคราะห์อย่างถี่ถ้วนแก่เด็ก คนชรา คนพิการ โดยให้คนเหล่านี้ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี ดังที่ เส่เถียว โปธิันทะ ได้อธิบายไว้ว่า

เขาเสนออุดมคติทางการเมือง เป็นรูปสากลนิยม ไม่มีชาติชั้นวรรณะ ประชาชนมีความเป็นอยู่เสมอภาค ทุกคนมีการงานทำเป็นหลักฐานะ คนชราทุพพลภาพและเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี ผู้ปกครองใช้วิชาคิดเลือกเอาคนที่ดีที่สุด สามารถที่สุด จากประชาชนขึ้นมาเป็นรัฐบาลไม่ให้อำนาจแก่คนชั่วหรือพรรคใดๆ

ถ้าสังคมอุดมคติชนิดนี้มีจริงๆ แล้ว ขงจื้อเชื่อแน่ว่าโลกต้องมีแต่ความสงบสุขอย่างแท้จริง แต่สังคมแบบไท่ทงนี้จะไม่มีทางสร้างให้เกิดขึ้นได้ในโลกนี้แน่นอน เพราะพลโลกอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย และดินแดนที่คนอยู่ก็กว้างไกลไม่สามารถสำรวจได้ทั่วถึง เพราะการคมนาคมไม่สะดวก ประชาชนทั้งหลายจึงไม่สามารถจะทราบได้ว่าคนที่ดีที่สุดในโลกอยู่ที่ใด ตลอดจนการโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นอยู่ในวงแคบ แต่ถึงแม้ว่าการโฆษณาประชาสัมพันธ์จะกว้างขวางอย่างทุกวันนี้ สังคมแบบไท่ทงก็เกิดขึ้นไม่ได้เช่นกัน และขงจื้อเองก็ตระหนักในเรื่องนี้ดี ขงจื้อจึงได้เสนอรัฐอีกแบบหนึ่งคือ

¹ เส่เถียว โปธิันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 149 - 151

² เรื่องเดียวกัน หน้า 123

ข. เซียวกั๋ง คือรัฐที่ปกครองโดยมีรัฐบาลเฉพาะในรัฐของตน แม้จะเป็นรัฐบาลแบบสมบูรณาญาสิทธิราชก็ขอให้ผู้ปกครองรัฐทั้งหลายเป็นผู้มีคุณธรรมของผู้ปกครอง โดยปกครองด้วยคุณธรรมอย่างแท้จริง ขอให้คณะรัฐมนตรีมีความซื่อสัตย์สุจริต เห็นใจประชาชนยอมรับฟังความคิดเห็นและเข้าใจความต้องการของประชาชน ไม่กดขี่ข่มเหงประชาชนในเขตการปกครองของตน รัฐบาลนั้นจะเป็นรัฐที่สมบูรณ์ได้

สรุป พงจะกล่าวโดยสรุปได้ว่าความดีตามคำสอนของขงจื้อไม่ได้อยู่เหนือสังคมมนุษย์แต่อย่างใด เพราะความดีปรากฏให้เห็นได้ในรูปแบบของการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติที่เป็นจริงของมนุษย์ในสังคมทั้งหลาย เป็นแบบสังคมมนุษย์นิยมอย่างแท้จริง คนจะดีได้โดยการทำตามแบบอย่างคนดีทั้งหลาย พื้นฐานปรัชญาขงจื้ออยู่ในขอบเขตของศีลธรรม การตัดสินความดีของมนุษย์ไม่ได้ใช้สิ่งที่ยูนิเวิลด์มาตัดสิน แต่ใช้ความดีของคนในโลกนี้เป็นมาตรฐาน ดังเช่นคุณตัวอย่างของคนดีที่มีมาแล้วในอดีตเป็นมาตรฐาน หรือประชาชนจะดีก็เพราะมีผู้ปกครองที่ดีทำตัวดีจนเป็นแบบอย่างให้สามารถปฏิบัติตามได้ดังขงจื้อกล่าวว่า "ประชาชนถูกปกครองจะดีได้ โดยได้คุณแบบอย่างความดีจากผู้ปกครองโดยคุณธรรม และออกกฎหมายระเบียบข้อบังคับโดยอาศัยหลักศีลธรรม" ¹

ข. เม่งจื่อ

เม่งจื่อเป็นนักปรัชญาผู้สืบทอดแนวปรัชญาของขงจื้อ และเป็นผู้เผยแพร่แนวความคิดของขงจื้อให้กว้างขวางออกไป และยกย่องว่าแนวการปกครองของกษัตริย์นักปราชญ์โบราณเป็นสิ่ง

¹ Charles A Moore, The Chinese Mind, (Honolulu: Honolulu University of Hawaii Press,) p. 34.

People are to be ruled by the good examples of the ruler, guided by virtue, and regulated by the principles of propriety.

ในอุดมคติเช่นเดียวกับขงจื้อ ทั้งได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 คำสอนหลักของเม่งจื้อเน้นเรื่อง
 ธรรมชาติที่ดีของมนุษย์ โดยเม่งจื้อสอนว่า "ความดีเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์"

1. ความดีเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์

คำสอนของเม่งจื้อเรื่องธรรมชาติของมนุษย์นี้ นับว่าเป็นแนวคำสอนที่เป็นมนุษยนิยม
 อย่างแท้จริง กล่าวคือเน้นถึงพฤติกรรมตามธรรมชาติของมนุษย์โดยเฉพาะ และแยกมนุษย์ออกจาก
 ธรรมชาติอื่น ๆ โดยทั่ว ๆ ไปอย่างเด็ดขาด สำหรับเรื่องนี้ขงจื้อไม่ได้เน้นไว้เป็นพิเศษ จากคำ
 สอนของขงจื้อเพียงแต่กล่าววามมนุษย์โดยธรรมชาติแล้วไม่มีความแตกต่างกัน แต่การที่มนุษย์รู้จักฝึก
 อบรมและปฏิบัติเท่านั้นที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันไป

ส่วนเม่งจื้อสอนว่าสิ่งที่ทั้งหลายที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เช่น ครอบครัวยุติ การ-
 ปกครองที่ดีที่คนควรทำตามอย่างวิถีทางของกษัตริย์นักปราชญ์โบราณ หรือวิถีการดำเนินชีวิตตามแนว
 ทางศีลธรรม ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นเพราะพลังต่าง ๆ ที่ได้มาจากธรรมชาติดีของมนุษย์สร้าง-
 สรรค์สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ขึ้น เพียงแต่มนุษย์รู้จักพัฒนาความดีที่อยู่ในธรรมชาติของตนเท่านั้น
 มนุษย์จะเป็นคนดีได้ ฟุง-ยู-ลัน ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติที่ดีของมนุษย์ตามคำสอนของ
 เม่งจื้อว่า "ตามคำสอนที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้น ท่านเพียงแต่หมายถึงว่าคนเป็นเจ้าของการ
 เริ่มต้นที่ดีในเรื่องความเมตตาากรุณา การระอายเป็นความซื่อ การมีมารยาทดีงาม และความมีสติ
 ปัญญา ถ้าคนมีการพัฒนาความดีทั้ง 4 นี้ได้ เขาจะกลายเป็นปราชญ์"¹ ฉูไจ้ และวินเบอร์ก
 ไจ้ ได้อธิบายเรื่องเดียวกันนี้ไว้ว่า

ความรู้สึกมีความเมตตาากรุณานั้นเป็นความรู้สึกของมนุษย์โดยทั่วไปทุกคน ในทำนอง
 เดียวกันกับความรู้สึกละอาย ความรู้สึกรังเกียจ ความรู้สึกอ่อนน้อมถ่อมตน ความรู้สึกในสิ่ง
 ที่ถูกและสิ่งที่ผิด ความรู้สึกละอายและรังเกียจนั้นหมายถึงความยึดมั่นในหลักศีลธรรม
 ความรู้สึกอ่อนน้อมถ่อมตนนั้นหมายความว่าปฏิบัติอันเหมาะสม ความรู้สึกในสิ่งที่ถูกและสิ่ง
 ที่ผิดนั้นหมายถึงปัญญา

ควยเหตุนี้ ความมีมนุษยธรรม ความยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม ความปฏิบัติตนโดยเหมาะสม
 และปัญญานั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเรา ที่เรานำเข้ามาใส่ไว้ในตัวเรา แต่เป็นสิ่งที่มียู่-
 ในตัวเราตามธรรมชาติ บางครั้งเราลืมสิ่งเหล่านี้ไป เพราะวาทาคความคิดเหมือนดัง-

¹ Fung yu-lan, History of Chinese Philosophy, p. 121.

วามมนุษย์นั้นไม่เคยมีความคั่งงามมาก่อน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็พอที่จะแน่ใจได้ว่ารัฐของเราที่วุ่นวายอยู่ในปัจจุบันนี้ต้องไม่เหมือนกับรัฐเมื่อเริ่มต้นเป็นรัฐใหม่ ๆ แน่หนอ¹

นอกจากนี้เมิ่งจื้อยังได้อธิบายถึงพลังผลักดันภายนอกที่ทำให้มนุษย์เสียธรรมชาติดั้งเดิมไปว่า

ธรรมชาติจิตสันดานอันคั่งงามของมนุษย์นั้น เหมือนกระแสน้ำซึ่งมีธรรมชาติไหลลงสู่ที่ต่ำ การสวดค้ำควยวิธีการต่าง ๆ โดยทำในทิศธรรมชาติของมัน เช่นทำไห้หมั้นไห้ลขึ้นเขาสูง เป็นต้น การที่น้ำไหลขึ้นเขาสูงไค่นั้นเป็นธรรมชาติของน้ำกระนั้นหรือ แท้จริงก็เป็นเพราะแรงคั้นของสิ่งอื่นต่างหาก

มนุษย์ที่ชั่วก็เหมือนกับน้ำที่ถูกคั้นขึ้นสูง ไม่ใช่เป็นธรรมชาติคั้งเดิมของเขาเลย ปีไค่มีการเก็บเกี่ยวสมบูรณลูกหลวนทั้งหลายมีที่พังกพากันประพฤคิตัวดี ปีไค่แห่งแลงเก็บเกี่ยวไม่ไค่ผล ลูกหลวนทั้งหลายจะอยู่อย่างยาวแค้น ไม่มีที่พังกพากันประพฤคิตัวชั่ว สาเหตุที่ทำไห้ผิดแปลกออกไปกเป็นองมาจากสถานการณแวดล้อมทำไห้วิโยลลำบากจึงไค่พากันประพฤคิตัว²

จากข้อเปรียบเทียบที่ยกตัวอย่างมานี้จะเห็นไค่ว่าตามความคิดของเมิ่งจื้อนั้น มนุษย์โดยธรรมชาติเป็นองเดียวกันตามแบบอย่างคำสอนของขงจื้อ แต่ความเป็นองเดียวกันนั้น เมิ่งจื้อขยายความออกไปว่า คือความคี่ ส่วนความแตกต่างของมนุษย์ที่เห็นอยู่ทั่วไปนั้นเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม และเมิ่งจื้อจะถือว่ามนุษย์ไค่สูญเสียธรรมชาติไปแลแล้วเพราะสภาพแวดล้อมก็ตาม แต่มนุษย์ก็ยังมีสัญชาตญาณางประการที่เป็นคุณธรรมอันเป็นสิ่งคี่ในธรรมชาติคั้งเดิมของมนุษย์แฝงอยู่ในตัวทุกคน เมื่อมีเหตุการณ์างองมากระตุ้นเตือนไห้เห็นมนุษย์ก็จะสามารถแสดงธรรมชาติที่คั่งงามของตนออกมาไค่อย่างอัตโนมัติโดยไมต้องไห้ใครไปบอกมันไห้แสดงออกและมนุษย์ทุกคนจะเป็นองเดียวกันหมดคั้งเมิ่งจื้อไห้ขอสังเกตว่า

ถ้าบุคคลไค่เห็นเด็กคนหนึ่งกำลังจะตกลงในบ่อน้ำบุคคลนั้นจะต้องมีความรู้สึกตกใจและไมสบายใจเกิดขึ้นทันที โดยไมยกเวนว่าเป็นผู้ไค่ เหตุที่บุคคลนั้นมีความรู้สึกเช่นนั้นหาใช่เพราะว่าเขาห่วงหวังที่จะไค่รับความชอบคุดจากบิดามารดาของเด็กคนนั้น หรือเพราะว่าต้องการไห้ชวาวานยกยองสรรเสริญ หรือเพราะเสียงรองของเด็กจะทำไห้เขาเป็นทุกข์ ไมสบายใจก็หาไม³

¹ Arthur Waley, Three Ways of Thought in Ancient China, p. 116 - 117.

² E.R. Hughes, Chinese Philosophy in Classical Time, pp.98-99.

³ จูจื่อ และวินเบอร์กัใจ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกต นิดวรรณ, หน้า 82.

1.2 การฟื้นฟูธรรมชาติที่ดั่งงามของมนุษย์โดยการให้การศึกษา

การที่มนุษย์ทุกคนต้องการจะให้ความดีงามเกิดขึ้นในตนก็จะต้องรู้จักวิธีการที่จะส่งเสริมและพัฒนาความรู้ดีอันดีงามทั้ง 4 ประการที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานอันเป็นจุดเริ่มต้นอยู่ในตนเองให้กลับมีขึ้นในตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุถึงการมีมนุษยธรรมและการมีคุณธรรมในศีลธรรมมนุษย์จึงต้องพยายามกู้คุณงามความดีอันเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ให้ฟื้นคืนมา การกระทำเช่นว่านี้เม่งจื๊อถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญที่สุดที่มนุษย์จะต้องทำให้เกิดขึ้นจะละทิ้งหน้าที่ไม่ได้เลย เพราะการกอบกู้คุณงามความดีของคนคืนมานั่นเองที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่แท้จริงได้ เม่งจื๊อกล่าวว่า

บุคคลผู้ละทิ้งหนทางของมนุษย์และไม่แสวงหาหนทางนั้นอีกต่อไป น่าสมเพชบุคคลผู้สูญเสียหัวใจของมนุษย์ และไม่แสวงหาหัวใจของมนุษย์อีกต่อไป เมื่อมนุษย์สูญเสีย เบ็ด โภ ฆู หมู หมากของตน มนุษย์ยังรู้จักตามหามัน แต่เมื่อมนุษย์สูญเสียหัวใจของมนุษย์ที่เป็นของตน ทำไม่มนุษย์จึงไม่รู้จักตามหาเล่า ¹

เมื่อมนุษย์มีความจำเป็นจะต้องแสวงหาธรรมชาติดั้งเดิมของตนคืนมาเช่นนี้ จึงต้องจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้แก่ประชาชนเพื่อเป็นแนวทางค้นหาธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ ความคิดเรื่องการจัดการศึกษานี้ตรงกับความคิดของขงจื๊อ เพราะขงจื๊อมีความคิดว่าการศึกษาแก่ประชาชนจะทำให้ประชาชนเป็นคนดีมีศีลธรรม ประชาชนที่มีศีลธรรมจะปกครองง่าย และเม่งจื๊อมีความเห็นแตกต่างออกไปว่าการศึกษาจะทำให้คนเป็นคนดีได้คือ ได้พบธรรมชาติที่แท้จริงของตนเอง ซึ่งมีความเป็นคนดีอยู่แล้ว ดังนั้นในการจัดการศึกษาของรัฐเม่งจื๊อได้เน้นจุดมุ่งหมายสำคัญในการจัดการศึกษาไว้ว่า "อันการศึกษาวิทยาการนั้นไม่มีอะไรอื่นนอกจากเพื่อติดตามค้นหาคุณสมบัติที่พรากหายไปของจิตสันดานนั้นให้กลับคืนเท่านั้น" ²

สำหรับผลของการศึกษาที่ได้มาจากการจัดการศึกษาอย่างถูกต้องแล้วสิ่งที่มนุษย์ผู้ได้รับการศึกษาตามแนวทางนี้ได้ก็คือ ได้รู้จักธรรมชาติที่ดั่งงามของตนเองอย่างกระจ่างชัดขึ้นนั่นเอง เม่งจื๊อกล่าวว่า "ผู้ที่ได้พัฒนาจิตใจของตนเองอย่างสมบูรณ์แล้วก็จะรู้จักธรรมชาติ-

¹ จู๋จี้ และวินเบอร์กั๊จี้, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 82.

² เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 268.

ของตนเอง และผู้รู้จักธรรมชาติของตนเองย่อมรู้จักสวรรค์" ¹

นอกจากนี้เม้งจือยังมีความเห็นว่าสังคมมนุษย์ที่อยู่ติดกันมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจยังไม่จัดว่าเป็นสังคมที่สมบูรณ์ เพราะเป็นสังคมที่ไม่แตกต่างไปจากสังคมของสัตว์ สังคมมนุษย์ที่มีการศึกษาเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องชี้ไควว่าเป็นสังคมที่สมบูรณ์แบบ และแยกออกจากสังคมของสัตว์ได้อย่างแท้จริง เม้งจือกล่าวว่ "มนุษย์มีจริยธรรมเป็นธรรมชาติของตน ถ้ามนุษย์ได้รับการเลี้ยงดูดี มีเสื่อผ้าใส่อย่างอบอุ่น มีที่พักอาศัยสุขสบายแล้ว แต่ถาปราศจากการศึกษาอย่างเหมาะสมมนุษย์ก็จะมีสภาพเพียงสัตว์เท่านั้นเอง" ²

สิ่งที่ต้องการจะศึกษากล่าวตามทัศนะของเม้งจือก็เพื่อพบธรรมชาติที่ของมนุษย์ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งก็คือคุณธรรม มนุษยธรรม และจารีตประเพณีตามคำสอนของขงจื้อนั่นเอง แต่การที่ขงจื้อสอนว่าให้มนุษย์ฝึกอบรมตนให้เต็มสิ่งเหล่านี้ก็เพื่อพัฒนาตนเอง แต่เม้งจือนำหลักการของขงจื้อมาปรับปรุงให้เข้ากับคำสอนเรื่องธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ที่อยู่แล้วของเขา คำสอนโดยหลักใหญ่ของนักปรัชญาทั้ง 2 ท่านนี้จึงไม่แตกต่างกัน ธรรมชาติทั้ง 4 ประการที่เม้งจือสอนว่าจะได้จากการศึกษา คือ

1. ความเมตตาากรุณา(human-heartedness) เรียกว่า ยี่น(jen)
2. มีความรู้สึกรังเกียจจะอายต่อความชั่ว(righteousness) เรียกว่า

ยี่(yi)

3. มีนิตินิยมมารยาท(propriety) เรียกว่า โด่ย(li)
4. สติปัญญา(wisdom) เรียกว่า ฉี่(chih) ³

เป็นที่น่าสังเกตว่าธรรมชาติทั้ง 4 นี้เองที่แสดงถึงควมมีคุณธรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง และในสังคมของสัตว์ไม่มี บุคคลที่มีการศึกษาที่ดีเท่านั้นจึงจะพบคุณธรรมทั้ง 4 ข้อนี้ได้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าในสังคมมนุษย์ เพราะเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า

¹ Fung yu-lan, A short History of Chinese Philosophy, (New York; A Division of Meccmillan Publishing Co. Inc, 1948), p. 76.

² ฉู่จื่อ และวินเบอร์กัจื่อ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกต นิลวรรณ, หน้า 89.

³ ปานทิพย์ ศุภนกร, ปรัชญาจีน, หน้า 83 - 84.

ผู้มีการศึกษาสูงเท่านั้นที่อยู่ในสังคมอย่างสงบสุขได้ และยังสามารถชักนำผู้อื่นให้เห็นดีเห็นงามไปกับความที่ว่า ผู้ที่มีการศึกษาคือเท่านั้นจึงจะเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของตนได้ แต่ผู้ไม่มีการศึกษาจะไม่สามารถพบธรรมชาติที่แท้จริงได้เลย

2. คำสอนเรื่องมนุษยธรรมหรืออินของเม้งจิว

คำสอนเรื่องมนุษยธรรมของเม้งจิวส่วนมากเป็นคำสอนที่สนับสนุนคำสอนของขงจิว และเนวามมนุษยธรรมมีความสำคัญมากเพราะจะเป็นสิ่งที่ทำให้คนเป็นคนอย่างสมบูรณ์ได้ สามารถอยู่รวมกันในสังคมใดควยความสงบสุข สามารถระงับอารมณ์ชั่วได้ ไม่เข้าทำร้ายประหัตประหารกัน เพื่อผลประโยชน์ของตนอย่างเดียว ยอมรับความสำคัญและผลประโยชน์ของบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน เม้งจิวกล่าวว่า "ถ้าไม่มีมนุษยธรรมและการดำรงชีวิตตามท่านองคคลองธรรมแล้วสัตว์ป่าก็จะเข้ามาทำห้ำหั่นมนุษย์ และมนุษย์กับมนุษย์ก็จะทำห้ำหั่นกันและกัน" ¹

เมื่อมนุษยธรรมเป็นสิ่งอยู่ในใจตามธรรมชาติแล้ว แนวทางปฏิบัติที่มนุษย์ควรยึดถือก็คือควรมีหยี (yi) หรือการยึดมั่นในศีลธรรมควยจึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์ เพราะเมื่อในจิตใจของมนุษย์เต็มไปด้วยคุณธรรมแล้วแนวทางปฏิบัติตนของมนุษย์ก็ย่อมจะต้องสอดคล้องกับความรู้สึกในใจตน ดังที่เม้งจิวกล่าวว่า "สิ่งที่บุคคลเทอดทูนอยู่ในใจนั่นคือ มนุษยธรรม สิ่งที่บุคคลเทอดทูนอยู่ควยการกระทำนั่นคือ การยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม" ² หรือเม้งจิวเจ้าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า "มนุษยธรรมคือ หัวใจของมนุษย์ การยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมคือหนทางของมนุษย์" ³

หลักคำสอนที่เม้งจิวสนับสนุนเรื่องทงสุ [จงซู] หรือการเอาใจเขามาใส่ใจเราของขงจิว เม้งจิวบอกไว้อย่างชัดเจน เช่น "จงอย่าทำสิ่งที่ความรู้สึกของตนบอกว่าไม่ควรทำ จงอย่าปรารถนาสิ่งที ความรู้สึกของตนบอกว่าไม่ควรปรารถนา เรื่องของมนุษยธรรมมีเพียงเท่านี้" ⁴ และแม้แต่เรื่องที่เมื่อปลุกฝังหรือฟื้นฟูมนุษยธรรมให้มื่ออยู่ในตัวใดแล้วจะรักษามนุษยธรรมนั้นไว้ได้อย่างไร ทิศนะของเม้งจิวนั้นก็ยอมรับความคิดของขงจิวเช่นกัน เม้งจิวกล่าวว่า "ในสมัยที่คน-

¹ ฉูจี้ และวินเบอร์กัใจ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 74.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

³ Fung yu-lan, History of Chinese Philosophy, p. 125.

⁴ Ibid, p. 120.

ทั้งหลายถือธรรมเป็นใหญ่เราก็จงยึดมั่นในธรรม บำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศชาติ ในสมัยที่คนทั้งหลายถือธรรมเป็นใหญ่เราก็จงสละชีวิตเสียได้ เพื่อรักษาธรรมไว้ ฉันไม่เคยได้ยินว่าต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่ออนุโลมตามใจคนเลย" ¹

สำหรับการสร้างมนุษยธรรมนั้นขงจื้อสอนให้แต่ละบุคคลสร้างมนุษยธรรมเริ่มที่ตัวเองแล้วขยายไปสู่สังคม เม่งจื๊อมีคำสอนเช่นเดียวกัน เพราะทั้งสองต่างก็มีความเห็นสอดคล้องกันว่าคนแต่ละคนเป็นพื้นฐานของสังคม เมื่อแต่ละคนมีมนุษยธรรมแล้วสังคมนั้นก็เป็นสังคมอุดมคติ เม่งจื๊อกล่าวว่ "มนุษยมีนิสัยชอบพูดเรื่องโลกและรัฐเสมอ ตามความเป็นจริงแล้วพื้นฐานของโลกอยู่ที่แวนแคว้น พื้นฐานของแวนแคว้นอยู่ที่ครอบครัว และพื้นฐานของครอบครัวอยู่ที่บุคคลแต่ละบุคคล" ² เพื่อสนับสนุนความสัมพันธ์ 5 ของขงจื้อ เม่งจื๊อได้สอนว่าคนที่มาสัมพันธ์กันในลักษณะต่าง ๆ ควรปฏิบัติต่อกันอย่างมีมนุษยธรรม ดังที่เม่งจื๊อกล่าวว่ "ระหว่างบิดากับบุตรต้องมีความรักและกตัญญู ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองต้องมีความซื่อตรง ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กต้องมีระเบียบวินัย ต้องยอมเชื่อฟังกันตามอาวุโสและระหว่างเพื่อนต้องมีศรัทธาที่ต่อกัน" ³

3. ความดีในการปกครองรัฐ

3.1 แนวทางการปกครองที่ดี

การปกครองที่ดี เม่งจื๊อสนับสนุนการปกครองด้วยคุณธรรมเช่นเดียวกับขงจื้อไม่เห็นด้วยกับการปกครองที่ใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงประชาชน เพราะประชาชนแต่ละคนก็มีคุณธรรมและสติปัญญาในตัวเอง ฉะนั้นสามารถจะวินิจฉัยถึงวิธีการปกครองของนักปกครองได้ว่าถูกตองหรือไม่ ถ้าปกครองถูกตองประชาชนก็มีใจศรัทธา ถ้าปกครองไม่ถูกตองประชาชนก็คัดค้านแม้จะยอมทำตามก็ด้วยกลัวในอำนาจมิใช่ด้วยใจสมัคร เม่งจื๊อกล่าวว่

ในกรณีที่เป็นการปกครองที่ใช้อำนาจเป็นเครื่องมือควบคุมประชาชนนั้นประชาชนหาได้ยอมจำนนต่อการปกครองด้วยจิตใจไม่ ประชาชนยอมจำนนเพราะพวกเขาไม่อาจขัดขืนใดเท่างั้น แต่ถ้าเป็นการปกครองที่ใช้คุณธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมประชาชนแล้วประชาชนจะมีความรู้สึกพอใจในการปกครองด้วยจิตใจอันแท้จริงของตนและเชื่อฟังตามเมื่องด้วยความสมัครใจ ⁴

¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 311.

² โหมทยากร, ภาษิตคำสอนของขงจื้อ, หน้า 260.

³ Wade. Baskin, Classics in Chinese Philosophy, p. 178.

⁴ ฉู่ไจ้ และวินเบอร์กั๊จ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิเวรรณ, หน้า 84.

3.2 ความสำคัญของประชาชน

ตั้งใดกล่าวมาแล้วว่าขงจื้อเชื่อว่าความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลจะทำให้รัฐบาลดำรงอยู่ได้ เม่งจื้อได้ขยายเรื่องความสำคัญของประชาชนขึ้นอีกในคำสอนของเขามากกว่าที่ขงจื้อเคยสอนไว้ นั่นคือเม่งจื้อคิดว่าถ้าสวรรค์มีจริงและคอยดูแลการกระทำของมนุษย์ผู้ปกครองแล้ว เม่งจื้อถือว่าประชาชนนั่นเองที่เป็นหูตาของสวรรค์ กล่าวคือสวรรค์จะตัดสินลงโทษหรือประทานรางวัลแก่ผู้ปกครองก็โดยอาศัยหูตาของประชาชนเป็นมาตรการ ดังนั้นในรัฐหนึ่ง ๆ ประชาชนย่อมมีความสำคัญที่สุดและผู้ปกครองมีความสำคัญน้อยที่สุด ดังเม่งจื้อกล่าวว่า "ในรัฐนั้นประชาชนเป็นผู้มีความสำคัญมากที่สุด วิญญาณประจำแผ่นดิน และพืชพันธุ์ธัญญาหารเป็นสิ่งสำคัญอันดับที่สอง ส่วนนักปกครองนั้นสำคัญน้อยที่สุด (Mencius VIIb, 14) ¹ และ "สวรรค์เห็นสิ่งทั้งหลายเหมือนที่ประชาชนเห็น และไต่ฝันใฝ่สิ่งทั้งหลายเหมือนที่ประชาชนไต่ฝัน" ² แสดงว่าสวรรค์มิได้วางกฎอันแน่นอนตายตัวไว้ว่าผู้ปกครองที่ดีจะต้องปกครองอย่างไร แต่สวรรค์ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดเห็นของประชาชนแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นหลัก เม่งจื้อจึงมีคำแนะนำสำหรับผู้ปกครองในเรื่องการปกครองรัฐโดยให้สามารถรักษอำนาจในการปกครองรัฐไว้ให้นานที่สุด คือ การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน โดยทำตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ และสิ่งที่ประชาชนไม่ปรารถนาผู้ปกครองก็อย่าทำในสิ่งนั้น เม่งจื้อกล่าวว่า "มีหนทางอยู่ประการเดียวเท่านั้นที่จะคงอำนาจปกครองของจักรพรรดิไว้ได้ คือ การผูกมัดจิตใจของประชาชนไว้ได้ นั่นคือจงให้สิ่งที่ประชาชนชอบ และจงอย่าบังคับฝืนใจสิ่งที่ประชาชนเกลียดชัง" ³

3.3 ผู้ปกครองที่ดีที่ประชาชนต้องการ

เม่งจื้อได้พูดถึงหน้าที่ของผู้ปกครองรัฐที่จะสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนด้วย ซึ่งลักษณะผู้ปกครองที่ดีที่เม่งจื้อพูดไว้มากมายหลายแห่งด้วยกันพอจะสรุปได้ดังนี้

¹ Fung yu-lan, A Short History of Chinese Philosophy, p. 74.

² Charles A Moore, The Chinese Mind, p. 155.

"Heaven sees as my people see; Heaven hears as my people hear"

³ กู๋จื้อ และวินเบอร์กั๊จื้อ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 90.

ก. ผู้ปกครองที่คัดค้านการดูแลให้ประชาชนมีเสรีภาพธุรกิจจึงสามารถปฏิบัติตามจารีตประเพณีของตนได้สะดวก เมื่องจ้อกล่าววว่า

เมื่อประชาชนมีข้าวปลาอาหารบริโภคนิยม และไม่มีมากมายจนใช้ไม่หมดแล้ว ประชาชนก็จะสามารถเลี้ยงดูคนที่มิชีวิตอยู่ และฝังศพคนที่ตายไปแล้วได้โดยปราศจากความวิตกกังวลใด ๆ การที่จะทำให้ประชาชนได้มีหลักประกันเช่นที่วานี้ เป็นหน้าที่อันดับแรกของการปกครองที่ดี¹

ข. ผู้ปกครองที่ดีเมื่อประชาชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจแล้ว ต้องสร้างสังคมให้สงบสุขและจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน โดยทำตัวเองให้เป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีงามเพื่อให้ประชาชนยึดถือที่จะปฏิบัติตามได้ เมื่องจ้อกล่าววว่า

ผู้ปกครองมีอยู่เพื่อประโยชน์แก่ชนผู้ถูกปกครอง ผู้ปกครองยอมอำนวยความสะดวก และความอุดมสมบูรณ์อย่างเพียงพอแก่ทวยราษฎร์ และเป็นผู้นำประชาชนในคานการศึกษา และเป็นตัวอย่างแห่งชีวิตที่ก่อปรกฏคุณธรรม ผู้ปกครองที่ขาดความรับผิดชอบเสียแล้ว หรือที่เลวลงไปกว่านั้นก็คือผู้ที่ไซ้ประหารราษฎร์ในทางที่ผิด และชอบกดขี่ประชาชนหาไซ้ผู้ปกครองที่แท้จริงไม่²

ค. การสร้างคุณธรรมแก่ประชาชน เมื่อจัดการเศรษฐกิจดี แม้ปีที่แห่งแล่ง ประชาชนก็ไม่อยาก ทลอคจนจัดการศึกษาที่ดีและทำตนเองเป็นตัวอย่างที่ดีของประชาชนแล้ว ประชาชนก็จะตั้งอยู่ในคุณธรรมขั้นสูง ผู้ปกครองก็จะได้รับผลตอบแทนความดีของตน คือประชาชนจะยอมอยู่ภายใต้การปกครองด้วยศรัทธาอย่างง่ายดาย เมื่องจ้อกล่าววว่า

ผู้ปกครองที่ดียอมจัดการเศรษฐกิจของประชาชนก่อน กำหนดให้ประชาชนมีทรัพย์สินสมบัติเพียงพอที่จะเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว สามารถที่จะไซ้เลี้ยงดูบิดามารดาบุตรภรรยาให้มีความสุข ในปีที่ถูกมสมบูรณ์ก็มีอาหารกินอิ่มหมีพีมันตลอดปี ในปีที่ไม่แห่งแล่งก็อย่าให้มีคนอก-อยากลมตายลงได้ เมื่อจัดการกับเศรษฐกิจของรัฐสำเร็จจึงอบรมสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในอุดมคติเบื้องต้นที่ดีงาม เมื่อทำไคอย่างนี้ประชาชนก็จะอยู่ในบังคับบัญชาอย่างง่ายดาย

ถ้ารัฐบาลใดปกครองรัฐและทำหน้าที่ของตนตามที่กล่าวมานี้ในรัฐก็จักมีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า ดังเช่นกษัตริย์นักปราชญ์โบราณประสบผลสำเร็จมาแล้ว เช่น พระเจ้า-

¹ จู๊ใจ และวินเบอร์กัใจ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 87.

² โมทย์ยากร, ภาษิตคำสอนของขงจ้อ, หน้า 263 - 264.

³ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 298 - 299.

อยู่ เป็นต้น แต่ถาผู้ปกครองรัฐคนใดไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนแล้วก็จะต้องเสียรัฐไป เช่นเดียวกับที่ซ่งจ็อกกล่าวว่ "ผู้ใดเสียประชาชนไป ผู้นั้นยอมต้องเสียรัฐไป" (อ้างแล้ว) ตัวอย่างในประวัติศาสตร์ที่แล้วมาย่อมเป็นบทเรียนอยู่แล้ว เม่งจ็อกกล่าวว่ "พระเจ้าเกียกแห่งวงศ์แห่งพระเจ้าตัวแห่งวงศ์เซียง ทรรราชทั้งสององค์ต้องสูญเสียอำนาจในประเทศของตนไปก็เนื่องมาจากสูญเสียประชาชนนั้นคืออย่างไร คือสูญเสียพลังศรัทธาของประชาชนที่มีต่อตนเอง" ¹ ความคิดเห็นของเม่งจ็อกนั้นถือว่าผู้ปกครองที่เป็นคนที่มีมนุษยธรรมจึงจะเป็นผู้ปกครองที่ดีได้ ดังนั้นจึงสนับสนุนเรื่องขึ้นของซ่งจ็อกให้มีความหนักแน่นมากขึ้น คือความเป็นผู้มีคุณธรรมของกษัตริย์เท่านั้น ดังมีตัวอย่างกษัตริย์ที่ดีโบราณได้พิสูจน์แล้วว่าที่กษัตริย์เหล่านั้นปกครองรัฐประสบความสำเร็จล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณธรรมสูงส่งทั้งสิ้น เม่งจ็อกกล่าวว่

เพราะอาศัยมนุษยธรรมนี้แหละที่ราชวงศ์ทั้งสามสามารถพิชิตจักรวรรดิได้ และก็เพราะอาศัยความตองการมนุษยธรรมนี้เองที่ราชวงศ์ทั้งสามโคสูญเสียจักรวรรดิไป รัฐทั้งหลายเจริญรุ่งเรืองและเสื่อมก็เพราะเหตุผลอย่างเดียวกันนั้นเอง เมื่อปราศจากมนุษยธรรมเสียแล้ว จักรพรรดิก็คงไม่สามารถรักษาทะเลทั้ง 4 ไวได้ ²

4. รูปแบบการปกครองที่ดี

จากตัวอย่างที่มีมาแล้วในอดีตนั้น เม่งจ็อกได้จัดแบ่งการปกครองรัฐทั้งหลายออกเป็น

2 แบบ คือ

ก. ป่าแจ้ง ได้แก่การปกครองแบบใช้เคซาณภาพ ใช้อิทธิพลทางทหารและกำลังที่เหนือกว่าปกครองให้มันสันติสุข การปกครองประเภทนี้ต้องเสียเลือดเนื้อจึงสำเร็จได้ เพราะประชาชนยอมไม่เห็นควยกับอำนาจกดขี่ข่มเหง การปกครองประเภทนี้กษัตริย์ที่ต้องการให้ประชาชนยอมจำนนแก่ตนก็จะส่งกำลังทหารไปบังคับฆ่าฟัน ประชาชนผู้ไม่ได้อีกก็จะต้องยอมปฏิบัติตามควยความขมขื่นใจ เม่งจ็อกไม่สนับสนุนการปกครองประเภทนี้เช่นเดียวกับซ่งจ็อก

¹ เส่ถียร โปทินันทะ, เมชีตะวันออก, หน้า 272.

² ทีโอคอร์ เคอ แบร์, บอเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แปลโดย จำนวนศักดิ์ทองประเสริฐ, หน้า 203.

ข. ยืนยัน โศกการปกครองที่ผู้ปกครองเป็นผู้ทรงคุณธรรม ปกครองประชาชนด้วยความเมตตา กรุณา สรรางรัฐให้เกิดขึ้นที่สุด การปกครองประเภทนี้เมื่องจ้อสุดคือว่าประเสริฐกว่าการปกครองโดยใช้อำนาจ การปกครองรัฐที่คั้นนั้นไม่จำเป็นต้องมีอาณาเขตกว้างขวางก็จะนำรัฐไปสู่อุดมคติได้ ในทัศนะของเมื่องจ้อรัฐในอุดมคติไม่ใช่รัฐที่ต้องมีดินแดนกว้างขวาง แต่เป็นดินแดนที่ประชาชนทุกคนมีคุณธรรม เพราะว่าการปกครองโดยใช้อำนาจบังคับประชาชนยอมทำตามเพราะไม่มีกำลังจะสู้รบ แต่ไม่โดยยอมทำตามด้วยความสมัครใจ แม้จะมีดินแดนกว้างขวางก็ไม่จัดเป็นรัฐในอุดมคติ ดังเมื่องจ้อกล่าววว่า

ผู้ปกครองด้วยคุณธรรม ผู้นั้นจักสามารถตั้งตนเป็นจอมจักรพรรดิราชได้สำเร็จ โดยไม่จำเป็นต้องมีอาณาเขตดินแดนกว้างขวางอะไรมาากมาเป็นขุมกำลัง จงดูพระเจ้าเซียงทิงบูเถิด พระองค์อาศัยที่คืนเพียง 70 ลี้เท่านั้น พระองค์ก็สามารถสร้างรัฐของพระองค์ขึ้นมาได้ ยิ่งพระเจ้าจิวนอวออีก พระองค์อาศัยที่คืน 100 ลี้เท่านั้นก็สามารถเป็นจักรพรรดิได้ ฉะนั้นการไขเคหานุภาพทำให้ผู้นั้นเขายอมแพะ นั้นไม่ใช่เป็นกรยอมแพะจากใจจริง แต่เป็นเพราะกำลังของเขาไม่พอต่อสู้เขาจึงต้องยอมแพะ แต่ถ้าใช้คุณานุภาพทำให้ผู้นั้นเขายินยอมนั้นจักเป็นการแพะด้วยความยินดีจากใจจริงของเขา ¹

การปกครองแบบยืนยัน หรือการปกครองโดยคุณธรรมนี้เมื่องจ้อสอนให้หน้าเอาธรรมชาติที่ดีงามของมนุษย์มาพิจารณาและใช้ให้เหมาะสมกับการปกครองรัฐ ถ้าผู้ปกครองเข้าใจถึงธรรมชาติที่ดีของมนุษย์แล้วจะสามารถปกครองรัฐได้อย่างง่ายดายดังที่กษัตริย์ที่ดีในสมัยโบราณได้ทำสำเร็จมาแล้ว เมื่องจ้อกล่าววว่า

มนุษย์ทั้งหลายยอมไม่ปรารถนาเบียดเบียนกันอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ กษัตริย์ในสมัยโบราณทรงอาศัยความรู้สึกในอันไม่ปรารถนาเบียดเบียนกันนั้นเองเป็นแนวทางมาขยายเป็นรูปการปกครองที่ไม่ต้องเบียดเบียนผู้ใดให้เดือดร้อนขึ้นมาไซ้ ถ้าเราสามารถนำความรู้สึกอันไม่เบียดเบียนนี้ออกมาใช้ในการปกครองรัฐแล้ว การที่จะปกครองจักรวรรดิทั้งหลายนั้นก็ง่ายเหมือนกัมนำรัฐมาวางไว้ในฝ่ามือ ซึ่งสามารถจะจัดการอย่างไรก็ได้ ²

อันระบบการปกครองโดยธรรมนั้นมีไซ้จะลำบากยากเย็นเหลือกว่าฝ่าแรงอะไรนัก ขอให้ตั้งตนด้วยการแผ่พระคุณขยายปกแผ่ออกไป ฟังเริ่มจากการเคารพเชื่อฟังต่อบิตามารดาของตนเองก่อน แล้วขยายความเคารพเชื่อฟังออกไปสู่ประชาชน คือเคารพเชื่อฟังต่อบิตามารดา-

¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 270 - 271.

² Wing Tsit Chan, A Source Book in Chinese Philosophy, p. 65.

ของผู้คนควย มีความเมตตาเอ็นดูในบุตรหลานของตนแล้วขู่ว่าความเมตตาเอ็นดูนั้นใหญ่แผ่ออกไปถึงประชาชน คือความเมตตาเอ็นดูต่อบุตรหลานของผู้คนควย ผู้ปกครองดำเนินปฏิบัติ ดังนั้นก็เชื่อว่ากำรัธมพลอยู่ในหัตถ์ทีเดียว¹

สรุปได้ว่าคำสอนของเม่งจื๊อส่วนใหญ่สนับสนุนคำสอนของขงจื๊อ แต่ก็มีลักษณะเฉพาะของตนเองควย ดังเรื่องธรรมชาติของมนุษย์และพยายามให้คำสอนเรื่องความดีทั้งหลาย สอดคล้องกับคำสอนเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ แต่ขอปลีกย่อยในการสอนและหลักการศึกษาก็ไม่มีอะไรที่แตกต่างจากคำสอนของขงจื๊อ นอกจากเรื่องการปกครองที่เม่งจื๊อไม่ได้กล่าวถึงการปกครองโลกใหม่ประเสริฐสิ้นดีสุด แต่เม่งจื๊อพูดถึงเฉพาะการปกครองรัฐที่ค้ำเท่านั้น ความดีของเม่งจื๊อมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ การศึกษาจะช่วยให้คนพบความดีได้เอง แต่ขงจื๊อถือว่าความดีเป็นสิ่งที่คนต้องฝึกฝนอบรมตนเองให้เกิดขึ้นในตนโดยอาศัยคนดีในอดีตเป็นแบบอย่าง

ค. ขุนจื๊อ

1. ธรรมชาติของมนุษย์ชั่ว ความดีเป็นสิ่งที่ได้มาภายหลัง ขุนจื๊อเป็นผู้ที่เผยแพร่ลัทธิขงจื๊อให้แพร่หลายออกไปท่านหนึ่งควย ขุนจื๊อเคารพยกย่องขงจื๊อมากในปรัชญาการเมืองและจริยศาสตร์ แต่มีทัศนะในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ตรงข้ามกับเม่งจื๊อ ดังกล่าวแล้วว่าเม่งจื๊อเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์ดีมาแต่เดิม แต่ความชั่วเป็นสิ่งที่ได้มาภายหลัง ส่วนขุนจื๊อเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นชั่ว ความดีเป็นสิ่งที่ได้มาภายหลัง เพราะถ้ามุขยดีอยู่แล้วโดยธรรมชาติทั้งที่เม่งจื๊อสอนคนทุกคนก็จะดีโดยเท่าเทียมกันหมด ไม่มีคนชั่ว และการยกย่องคนดีก็ไม่มีควจำเป็นอะไร ความดีของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ได้มาภายหลัง และขุนจื๊อได้แสดงเหตุผลสนับสนุนทัศนะของเขาไว้ 3 ประการดังต่อไปนี้

ประการแรก มุขยเกิดมาพร้อมกับคู้ดห่าอยากไดโน่นได้นี้ ถ้าปล่อยตัวไปตามคู้ดห่าก็จะเกิดมีความคู้ดกรน และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็จะหายไป

ประการที่ 2 มุขยเกิดมาพร้อมกับความริษยาและความเกลียดชัง ถ้าปล่อยตัวให้เป็นไปตามอำนาจความริษยาและความเกลียดชังแล้วก็จะเกิดการทำร้ายกัน และความคู้ดรายก็จะติดตามมา ความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์ก็จะหมดไป

ประการที่ 3 มุขยเกิดมาพร้อมกับความรักหูกู้ดตาและรักเลี้ยง รักความงาม ถ้าปล่อยตัวไปตามความรักนั้นก็เกิดความรักผิดและความไม่มีระเบียบขึ้นมา กริยามารยาทที่คู้ดงาม-

¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 249.

และความยุติธรรมก็จะหายไป

เพราะฉะนั้นโดยอาศัยอิทธิพลของครูอาจารย์ กฎหมายและการยึดมั่นในกฎเกี่ยวกับความดีงามและถือความยุติธรรมเป็นวิถีทางนำชีวิตเท่านั้นที่จะสามารถรักษาความเอื้อเอื้อเผื่อแผ่ไว้ได้ ความดีงามก็จะมีคนประพฤติตามด้วยความรู้และความเป็นระเบียบก็จะถูกสร้างขึ้นใหม่ จากทั้งหมดนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นชั่วช้า และความดีของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ไคมาภายหลัง ¹

ดังนั้นการเป็นคนดีจะมีทางเป็นไปได้ก็โดยการฝึกอบรมตนให้เป็นคนดี ไม่ใช่เพราะดีมาเองโดยธรรมชาติ การฝึกอบรมก็ต้องอาศัยครูอาจารย์ กฎหมาย ระเบียบจารีตประเพณีเป็นกรอบเป็นแบบแผนที่จะบังคับแนวปฏิบัติตนเป็นคนดี เขามาช่วย ชุนจื่อกล่าวว่

ไม้ที่คดงอเป็นทองอบและไซ้เครื่องมือช่างไม้คัดแล้วก็จะตรง โลหะที่หล่อ ๆ ก็จะต้องลับแล้วก็จะคมโต ก็เมื่อธรรมชาติของมนุษย์นั้นชั่วช้า ดังนั้นเขาจะต้องอยู่ในโอวาทของครูและปฏิบัติตามกฎหมายก่อน เขาจึงเป็นคนยุติธรรมได้

ในปัจจุบันนี้มนุษย์ทั้งหลายที่ใฝ่รับอิทธิพลจากครูอาจารย์และกฎหมายต่าง ๆ มาเสริมสร้างวัฒนธรรมและเพิ่มพูนการศึกษา และปฏิบัติตามแนวทางแห่งความดีและความยุติธรรม ชื่อว่าคนดีได้ อีกประการหนึ่งผู้ที่ยอมให้ธรรมชาตินำตน ผู้ที่ปล่อยตัวไปตามธรรมชาติดั้งเดิมของตน ผู้ที่ไม่ยึดถือความดีและความยุติธรรมนั้นถือว่าเป็นคนเลว ทั้งหมดนี้ย่อมแสดงอย่างแจ่มชัดว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นชั่วช้า และความดีของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไคมาภายหลัง ²

ชุนจื่อเห็นว่าจักรพรรดิโบราณได้คิดค้นการใช้หลักและความยุติธรรม ตลอดจนออกกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ในสังคมก็เพื่อจะตัดต้นคานดั้งเดิมของมนุษย์เสียใหม่ให้มนุษย์อยู่ในสังคมอย่างมีระเบียบ เป็นผู้ที่เจริญทางวัฒนธรรม จากการปรับปรุงธรรมชาติชั่วของตนด้วยประเพณีและวัฒนธรรมที่ทำกันมาแล้วในอดีตนั่นเองที่ทำให้มนุษย์พร้อมที่จะนำไปสู่วิถีทางที่ถูกที่ควรและพยายามละทิ้งธรรมชาติชั่วของตนไปเสียได้ แล้วหันมาปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม ชุนจื่อกล่าวว่

ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์นั้น คือวัสดุดั้งเดิมที่ยังไม่ได้รับการตกแต่ง สิ่งที่เป็นการฝึกฝนอบรมไคมาทีหลัง นั่นคือความรู้ และความประณีตที่เป็นผลของวัฒนธรรม ถ้าปราศจากธรรมชาติดั้งเดิมแล้วก็คงจะไม่มีอะไรที่จะเสริมความดีการฝึกอบรมทีไคมาในตอนหลังได้

¹ ทีโอคอร์ เคอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิพระเพ็ญจีน ภาค 1, แปลโดย จ่านงค์ทองประเสริฐ, หน้า 229.

² Wing Tsit Chan, A Source Book in Chinese Philosophy, p. 132.

ถ้าปราศจากการฝึกอบรมที่ได้มาในตอนหลังแล้ว โดยลำพังธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์แล้ว ก็เป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์อันใดเลย¹

ดังนั้นถ้าปล่อยให้มนุษย์ทำตามธรรมชาติดั้งเดิมของตน มนุษย์ย่อมจะแสดงแต่สิ่งที่ชั่วช้าแก่กันทั้งสิ้น จึงเป็นที่แน่ใจได้ว่าสิ่งที่ตั้งงามที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันนั้นเป็นผลของการปลูกฝังขึ้นมา ในภายหลังมิใช่แสดงออกมาจากธรรมชาติดั้งเดิมของตน ชุนจื๊อกล่าวว่า

การจะปรากฏว่า ถ้าหากคนเราปฏิบัติตามธรรมชาติของตนแล้ว เขาจะไม่มี ความเอือมเพื่อเอือมแผ่ เขาก็ทำสิ่งที่ขัดกับอุปนิสัยตามธรรมชาติของเขา จากเหตุผลทั้งหมดนี้ ก็ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นชั่วช้า และว่าความดีนั้นเป็นสิ่งที่ ได้มาทีหลัง²

การจะทำให้ตัวให้เป็นคนดีนั้นชุนจื๊อมีความเห็นว่าการที่จะฝึกอบรมตนเองนั้นต้องอาศัย ความพยายามของตนเอง โดยอาศัยแบบอย่างของคนดี ๆ ในอดีต ไม่ต้องรออำนาจฟ้าดินมา บันดาลก็จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ส่วนคนที่รอให้เป็นที่ไปตามอำนาจฟ้าดินจะไม่มี ความก้าวหน้า ดังนั้นการเป็นคนดีต้องฝึกฝนด้วยตนเองเท่านั้น ชุนจื๊อกล่าวว่า

เพราะฉะนั้นคนดีจะต้องพัฒนาสิ่งที่อยู่ในอำนาจของตน และไม่ปรารถนาสิ่งที่มาจากฟ้า ส่วนคนชั่วจะละเลยต่อสิ่งที่อยู่ในอำนาจของตน และปรารถนาสิ่งที่มาจากฟ้า เพราะเหตุ ที่คนดีพัฒนาสิ่งที่อยู่ภายในอำนาจของตน และไม่ปรารถนาสิ่งที่มาจากฟ้า เขาจึงก้าวหน้า ไปทุกวัน และเพราะเหตุที่คนชั่วทั้งหลายละเลยสิ่งที่อยู่ในอำนาจของตน และรอคอยสิ่งที่ จะมาจากฟ้า เขาจึงเสื่อมลงทุกวัน เพราะฉะนั้นจึงมีเหตุผลเพียงอย่างเดียวเหมือนกันที่ว่า ทำไมคนดีจึงก้าวหน้าทุกวัน และทำไมคนชั่วจึงไถ่เสื่อมลงทุกวัน และนั่นนับว่าเป็นเหตุผลที่ ยิ่งใหญ่ที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนดีกับคนชั่ว³

ถึงแม้ว่าการฝึกอบรมให้เป็นคนดีจะอยู่ในอำนาจของตน แต่ก็มีใช้ธรรมชาติดั้งเดิม ของตน เพราะถ้านคนทำตามอุปนิสัยตามธรรมชาติของตนจะมีแต่ความขัดแย้งกันอย่างมากในสังคม จะเกิดการขัดผลประโยชน์ต่อสู้แย่งชิงกัน ต่อเมื่อมีกฎหมายจารีตประเพณีอันเป็นระเบียบแบบแผน เกี่ยวกันเท่านั้นที่มนุษย์จะอยู่รวมกันได้ ชุนจื๊อกล่าวไว้ว่า

¹ ฉูจี้ และวินเบอร์กั๊จ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 202.

² ทีโอดอร์ เดอ แบริ, บอกเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ, หน้า 231.

³ Wing Tsit Chan, A Source Book in Chinese Philosophy, p. 120.

ด้วยเหตุนี้เมื่อมนุษย์คล้อยตามธรรมชาติของคนที่มาแต่กำเนิดและกระทำตามความปรารถนาของตนแล้ว มนุษย์จะทะเลาะวิวาทกัน อันจะนำมาซึ่งการมีวัฒนธรรมที่ขัดแย้งกัน และการมีเหตุผลที่สับสนวุ่นวายแล้วในที่สุดก็กลายเป็นการต่อสู้กันอย่างรุนแรง ต่อเมื่อมีกฎหมายอันเข้มงวดและอาศัยอิทธิพลของจารีตประเพณีและการยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีเท่าไรนัก มนุษย์จะปฏิบัติตนด้วยความเหมาะสม มีเหตุผลและยอมอยู่ในระเบียบ จากเหตุผลเหล่านี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นคือความชั่วช้าสามานย์ และถ้ามมนุษย์จะเป็นคนดีได้แล้ว การเป็นคนดีนั้นก็จะเป็นผลของการฝึกฝนอบรมเอาที่หลังทั้งสิ้น ¹

2. หลี่เป็นเป้าหมายของการอบรมตนเป็นคนดี ชุนจื้อยอมรับเอาหลี่เป็นเป้าหมายสำหรับการฝึกอบรมเป็นคนดีตามคำสอนของขงจื้อ รวมทั้งยอมรับว่าหลี่ที่ดีทั้งหลายที่กษัตริย์นักปราชญ์โบราณวางแบบแผนไว้จัดเป็นแนวทางที่ถูกต้องดีงาม และถ้ามมนุษย์ปฏิบัติตามหลี่ก็จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสงบร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ของสังคม ดังมีผู้ให้ความเห็นว่า

หลี่ [หลี่] จะเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่จะอบรมธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ เขาเชื่อว่าจากการที่ได้เห็นพิธีกรรมที่สวยงามมีระเบียบจะทำให้มนุษย์รู้จักคุณค่าของธรรมชาติอันหยาบชาของตนได้ และจากการฝึกฝนอบรมในลักษณะดังกล่าวจะทำให้เขาผู้นั้นสามารถดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนกับบุคคลอื่นในสังคม ²

การที่จะให้คนสามารถฝึกอบรมตนให้ตรงตามหลี่ได้นั้น ชุนจื้อเห็นว่าต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องขัดเกลานิสัยของมนุษย์ให้มีความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย และนิติธรรมเนียบประเพณี ชุนจื้อกล่าวว่า

เพราะเหตุนี้การศึกษาอบรมเท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์เราเป็นคนรู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้จักเคารพกฎหมายนิติธรรมเนียบและมีความละเอียดอ่อนต่อความชั่วช้าผิดทำนองคลองธรรม พฤติกรรมดีทั้งหลายของมนุษย์จึงมีโชเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ขบถทำให้หมิ่นชังในภายหลัง ³

จากข้อความข้างต้นนี้ย่อมเห็นได้ชัดว่าชุนจื้อคำนึงถึงความสำคัญของการศึกษาอบรมมากกว่า เป็นสิ่งเดียวที่มนุษย์จะปรับปรุงตนเองได้ การศึกษาจึงเป็นส่วนสำคัญของชีวิตมนุษย์ทุกคน เพื่อให้คนมีความรู้ มนุษย์จึงต้องศึกษาอย่างไม่หยุดยั้งเพราะการศึกษายูทลอดเวลานั้นจะทำ

¹ ลู่จื้อ และวินเซอรักจื้อ, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 204.

² ปานทิพย์ สุภนคร, ปรัชญาจีน, หน้า 96.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

ให้มนุษย์สามารถปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ไป มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จนกระทั่งสามารถแสดงความต้องการนั้นออกมาในทางปฏิบัติจนเป็นปกติวิสัยของตนได้ ดังที่ เฉซชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างถูกต้องว่า

การศึกษาในทัศนะของซุนจื๊อนั้น จะต้องไม่เป็นการผิวเผิน ซึ่งทั้งนี้ซุนจื๊ออธิบายว่า การศึกษาของซุนจื๊อเข้าไปทั่วร่างกายของมนุษย์จนปรากฏออกมาในรูปการกระทำต่าง ๆ ของเขาควย ท่านผู้นี้สอนว่าการศึกษานั้นไม่ไดมองแต่จะให้ใดความรู้เท่านั้น แต่ควรมุ่งให้เกิดการกระทำที่ดีงามควย ¹

การศึกษาอบรมที่ดี ซุนจื๊อเห็นว่าเป็นสิ่งประเสริฐในชีวิตมนุษย์นั้น เพราะจะทำให้เกิดการกระทำที่ดีชอบควยท่านองคลองธรรม ควบคุมการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นประชาชนที่ดีของรัฐ ดังนั้นการศึกษาที่ดีเท่านั้นที่จะก่อให้เกิดความสุขที่แท้จริง และยั่งยืนในสังคมได้ ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ดูเหมือนว่าขอความดังต่อไปนี้จะเป็นข้อสรุปที่ดีที่สุด

กฎของระเบียบประเพณี(หลัก) จะทำให้คนประพฤติได้ถูกต้อง ครูอาจารย์เป็นผู้สอนถึงกฎของระเบียบประเพณีที่ถูกต้อง ถ้าปราศจากกฎระเบียบประเพณีเราจะประพฤติตัวถูกต้องได้อย่างไร ? ถ้าปราศจากครูอาจารย์เราจะรู้ได้อย่างไรว่าการปฏิบัติของแต่ละบุคคลถูกต้องตามกฎของระเบียบประเพณี ถ้าคนใดปฏิบัติตรงตามระเบียบประเพณีแล้วอารมณ์ของเขาจะตรงตามระเบียบประเพณีอย่างที่เป็นธรรมชาติของตน ถ้าเขาพูดเหมือนครูอาจารย์ของเขา ก็แสดงว่าความรู้ลึกของเขาเท่ากับครูอาจารย์ของเขา และถ้าใครก็ตามมีธรรมชาติการปฏิบัติอย่างตรงกับการระเบียบประเพณี และมีความรู้เท่าเทียมกับครูอาจารย์ของตนแล้วละก็เขาก็เป็นปราชญ์ ²

3. ความดีในการปกครองรัฐ ซุนจื๊อมีทัศนะว่าในการปกครองรัฐนั้น เพื่อความสะดวกในการปกครอง หลักจริยธรรมส่วนบุคคลควรคล้อยตามหลักจริยธรรมของผู้นปกครอง เช่นเดียวกับซงจื๊อและเม้งจื๊อที่สนับสนุนให้มีการปกครองรัฐในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช โดยกษัตริย์ผู้มีคุณธรรมเป็นผู้นปกครอง ทั้งนี้เพราะซุนจื๊อเห็นว่าผู้ที่เป็นนักปกครองที่ดีต้องมีการพัฒนาตนเองโดยรับการศึกษาอบรมอยู่ตลอดเวลาจนเป็นคนดีดังกล่าวแล้วข้างตน และสำหรับกษัตริย์นั้นซุนจื๊อเห็นว่าควรจะมีฐานะพิเศษแยกต่างหากจากบุคคลอื่น ๆ ทั้งหมดในฐานะที่ได้รับความยินยอมพร้อมใจจาก-

¹ เฉซชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์, ประวัติปรัชญาจีน, หน้า 161.

² Wade Baskin, Classics in Chinese Philosophy, p. 216.

ประชาชนให้ขึ้นมาปกครอง ประชาชนจึงควรมีคดีถือการปฏิบัติตนของผู้ปกครองเป็นแนวทาง กษัตริย์ปฏิบัติอย่างไร ประชาชนก็จะประพฤติเช่นนั้นด้วย ผู้ปกครองจึงเป็นแบบอย่างของประชาชน ชุนจื๊อกล่าววว่า "ผู้ปกครองแผ่นดินเสมือนหนึ่งคนนำที่ไหลไปสู่ประชาชน ถ้าคนนำสะอาดกระแสน้ำที่ไหลไปสู่ประชาชนก็ใสสะอาด ถ้าคนนำเน่ากระแสน้ำที่ไหลไปสู่ประชาชนก็เน่า" ¹

3.1 ความสำคัญของประชาชนในรัฐ แม้ว่าชุนจื๊อจะให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองเท่าเทียมกับคำสอนของขงจื๊อก็ตาม แต่ชุนจื๊อไม่ละเลยความสำคัญของประชาชน ในคำสอนเรื่องธรรมชาติของมนุษย์นั้นชุนจื๊อถือว่าคนทุกคนอาจแสดงธรรมชาติอันชั่วร้ายของตนออกมาเมื่อใดก็ได้ ชุนจื๊อจึงเห็นว่าผู้ปกครองไม่ควรมีความเด็ดขาดเสียทีเดียว เพราะผู้ปกครองที่ชั่วช้าก็มีเป็นตัวอย่างให้เห็นมาแล้วเป็นจำนวนมากในอดีต ชุนจื๊อจึงยอมรับความคิดของเม่งจื๊อในเรื่องสิทธิและอำนาจของประชาชนผู้ถูกปกครองว่าอาจจะทำให้ผู้ปกครองที่ชั่วช้าไม่อยู่ในคุณธรรมความดีต้องสูญเสียอำนาจในการปกครองไปได้ ชุนจื๊อกล่าววว่า "...ผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นเสมือนหนึ่งเรือประชาชนเป็นเสมือนน้ำ น้ำย่อมพยุงเรือให้แล่นไปได้ ขณะเดียวกันก็อาจทำให้เรือคว่ำได้เช่นกัน" ²

ชุนจื๊อเห็นด้วยกับขงจื๊อที่ว่า การตั้งกฎเกณฑ์เกี่ยวกับจารีตประเพณี การยึดมั่นในศีลธรรมขึ้นมาเพื่อควบคุมบังคับความประพฤติของคนทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองให้เป็นคนดี ชุนจื๊อยอมรับว่าคนเราย่อมจะมีความแตกต่างกัน เพราะผลของการศึกษาอบรมฝึกฝนตนเองและความสามารถในการปรับปรุงตนเองได้มากน้อยไม่เท่าเทียมกัน คนจึงมีความแตกต่างกันจากผลของสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นในสังคมมนุษย์จำต้องแบ่งแยกคนออกเป็นชนชั้นต่างๆ ตามความเหมาะสมกับระดับของความคิด หรือการศึกษาอบรมของแต่ละบุคคลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ชั่วช้า จึงต้องอาศัยตัวอย่างที่ดีในสังคมมาเป็นแบบฉบับของความประพฤติปฏิบัติของตน เช่น จากการสั่งสอนของครูอาจารย์ จากกษัตริย์ที่ดีแต่โบราณ ตลอดจนรู้จักคบคนดีเป็นมิตร เพราะถ้าคนอยู่ในแวดวงของคนดี ๆ ก็จะทำให้ตนเองดีได้โดยอัตโนมัติถ้าคนคนชั่วช้าตนเองก็จะพลอยเป็นคนชั่วช้าไปด้วยเช่นกัน ชุนจื๊อกล่าววว่า

ถึงแม้ว่าบุคคลจะเป็นคนดีและจิตใจของเขาจะมีเหตุผล แต่เขาก็ยังจะต้องศึกษากับครูที่ดี และ สماعคมกับมิตรสหายที่ดี จากครูที่บุคคลนั้นจะไต่ทราบคุณธรรมนานาประการของ-

¹ ฉูจี้ และวินเบอร์กจี้, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกต นิลวรรณ, หน้า 221.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 222.

พระเจ้าเยา พระเจ้าซุน พระเจ้ายู และพระเจ้าถัง (ซึ่งเป็นกษัตริย์นักปราชญ์ในยุคสมัย
ปู้รำปฺรา) จากมิตรสหายที่ดี บุคคลผู้นั้นจะได้เห็นการประพฤติปฏิบัติที่มีความจงรักภักดี ความ
ซื่อสัตย์ การมีเกียรติ และความสุภาพอ่อนน้อม เขาจะไม่สำนึกในความจริงเลยว่าในหัวใจ
ของเขานั้น เขาก็มีอยู่ในมนุษยธรรมและศีลธรรม แต่ถาเขาสมาคมกับมิตรสหายที่เลวทราม
สิ่งที่เขาได้ยินมีเรื่องเลวทรามสารพันอย่าง สิ่งที่เขาได้เห็นล้วนแต่เป็นเรื่องของคัมภีร
นานาชนิด แล้วเขาจะไม่สำนึกในความจริงเลยว่าเขานั่นกำลังทำโทษให้แก่ตัวของเขาเอง¹

3.2 การแบ่งชนชั้นในสังคม ตามความเห็นของซุนจื่อ คนทุกคนต่างมีความ
ต้องการที่จะเป็นผู้ปกครองรัฐด้วยกันทั้งนั้น และอาจจะต้องรบราฆ่าฟันกันเพื่อจะได้ตำแหน่งผู้-
ปกครองมา ดังนั้นกษัตริย์นักปราชญ์โบราณจึงได้กำหนดจารีตประเพณีขึ้นเพื่อบังคับให้มนุษย์ไม่กล้า
แสดงธรรมชาติอันชั่วช้าออกมา และได้จัดระเบียบของชนชั้นของคนในสังคมออกเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยไป
ตามความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถใช้อำนาจบังคับบัญชากันได้โดยมีระเบียบแบบ-
แผน ซุนจื่อกล่าววว่า

มนุษย์มีความปรารถนาอันเดียวกัน คืออยากเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นเจ้าของ-
โภคทรัพย์ทั้งปวงในโลกเหมือนกันทุกคน แต่ความปรารถนาที่ไม่อาจจะปฏิบัติตาม หรือสนอง
ตอบได้โดยง่าย เพราะฉะนั้นพระเจ้าแผ่นดินในสมัยก่อนจึงกำหนดให้มีการตีประเพณี และ
ศีลธรรมขึ้น เพื่อบังคับของเขตของความปรารถนาของมนุษย์ขึ้น เพื่อบังคับคนออกเป็นผู้
ใหญ่และผู้น้อย ผู้มีอาวุโสสูงและผู้มีอาวุโสต่ำ ผู้มีสติปัญญาและผู้ไม่มีสติปัญญา ผู้มีความ
สามารถและผู้ไม่มีความสามารถ²

ด้วยเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงไม่สามารถปล่อยให้มนุษย์มีความเท่าเทียม
กันได้ เพราะถ้าปล่อยให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันมนุษย์ก็จะมีแต่ความขัดแย้งกัน และก่อความไม่
สงบสุขขึ้นมาได้ ดังนั้นการแบ่งชนชั้นในสังคมจึงเป็นผลดีในการจัดระเบียบการปกครองเพื่อให้
สังคมมีความสงบสุขได้ ซุนจื่อกล่าววว่า

มนุษย์จะอยู่โดยปราศจากสังคมไม่ได้ เมื่อไม่มีการแบ่งลำดับชั้นทางสังคมแล้วก็จะมีแต่
การต่อสู้ขัดแย้งกัน เมื่อมีการต่อสู้ขัดแย้งกันก็จะมีแต่ความไม่สงบ เมื่อมีความไม่สงบทุกสิ่ง
ทุกอย่างก็เป็นอันหมดสิ้น หรือพูดอีกนัยหนึ่ง การแบ่งลำดับชั้นในสังคมนั้นเป็นสิ่งที่มิประโยชน์
อย่างมากมายแก่มนุษย์ พระเจ้าแผ่นดินเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจของการจัดแบ่งลำดับชั้น

¹ จูจื่อ และวินเบอร์เกอร์, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 202

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 203.

ควยเหตุนี้ สิ่งทีพระเจ้าแผ่นดินตกแต่งให้ส่วยงาม จึงเป็นการตกแต่งเพื่อประชาชนผู้เป็นรากฐานอันสำคัญของบ้านเมือง สิ่งทีพระเจ้าแผ่นดินยกย่องให้เกียรติ จึงเป็นการยกย่องให้เกียรติแก่ประชาชนผู้เป็นรากฐานอันสำคัญของบ้านเมือง¹

การจัดแบ่งชนชั้นขุนโจเห็นว่าเป็นเรื่องทีเข้าใจได้โดยง่ายตาย เพราะในความเชื่อกั้งเดิมของประชาชนชาวจีนมีความเข้าใจเรื่องความแตกต่างเป็นอย่างคืออยู่แล้วระหว่างฟ้าและดินทีทำให้ธรรมชาติค้ำเนินไปควยดี การแบ่งชนชั้นของคนก็เผลทำให้สังคมค้ำเนินไปโคควยดีเช่นกัน ขุนโจกล่าววว่า "เมื่อมีการจัดลำดับเท่าเทียมกันทั้งหมดเอกภาพก็ไม่มี เมื่อประชาชนทั้งหมดเท่าเทียมกันความสงบเป็นระเบียบก็ไม่มี ตราบไคยังมีสวรรค์และแผ่นดินตราบนั้นการแบ่งแยกเป็นสูงเป็นต่ำก็ตองมีอยู่"² จากตัวอย่างคำกล่าวของขุนโจนยอมชี้ให้เห็นชัดเจนนแล้วว่า สังคมทีมีระเบียบและสงบ เรียบรอยตามทีศนะของเขาเป็นสังคมทียอมรับใน เรื่องการแบ่งลำดับชนชั้นทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์ชั่วช่า แต่สังคมยกย่องความดี คนดีตองศึกษาอบรมและฝึกฝนตนเอง คนจึงดีไม่เท่าเทียมกัน การดำรงชีวิตในสังคมจึงตองยอมรับความแตกต่างของคนในสังคมเป็นสำคัญ

สรุป คำสอนโดยทั่วไปของขุนโจใน เรื่องการอบรมคนให้เป็นคนดีไม่แตกต่างจากคำสอนของขงจื้อและเม่งจ้อมากนัก กล่าวคือขุนโจไคสอนให้ใช้หลักตามคำสอนของขงจื้อเป็นเครื่องบังคับให้คนเป็นคนดี แต่เรื่องธรรมชาติของมนุษย์นั้นขุนโจสอนตรงข้ามกับเม่งจื้อ ขุนโจสอนว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นชั่วช่ามาแต่เดิม ส่วนความดีมนุษย์ไคมาภายหลังจากการศึกษาอบรม การทำความดีก็คือการกระทำทีมนุษย์ตองฝืนธรรมชาติชั่วของคนให้สำเร็จและจากคำสอนนี้เองทีขุนโจกล่าวว่า มนุษย์ดีไม่เท่าเทียมกันทุกคน จึงจำเป็นอย่างยิงทีจะตองมีการแบ่งชนชั้นในสังคมเพื่อสังคมจะไคอยู่อย่างสงบสุข ความดีจึงไคแก่การกระทำทีมนุษย์พยายามฝืนธรรมชาติชั่วของคนโดยยึดหลักเป็นแนวทางปฏิบัติ

ง. ม่อจื้อ (หรือบักจื้อ)

ม่อจื้อจัดว่าเป็นนักปรัชญาฝ่ายมนุษยนิยมท่านหนึ่ง แต่แนวความคิดของท่านค่อนข้างจะแตกต่างจากความคิดของนักปรัชญาลัทธิขงจื้อทีไคกล่าวมาแล้ว เพราะเม่งจื้อปราศรัยในลัทธิขงจื้อ

¹ ฉู่ใจ และวินเบอร์กัใจ, ปรัชญาจีน, แพลโคย สกล นิดวรรณ, หน้า 203.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 220.

เห็นว่าหลักปรัชญาเรื่องความรักสากล (Universal Love) ของมอจือเป็นเรื่องเพ้อฝัน ไม่สามารถจะนำมาปฏิบัติได้จริง ๆ หลักความดีในปรัชญามอจือมีดังนี้

1. ความรักสากล มอจือมีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องความรักสากลว่าความดีส่วนน้อยวายเป็นที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นเพราะคนเรามีความเห็นแก่ตัว และเห็นแก่ครอบครัวของตนเท่านั้น เนื่องจากความใจแคบและความเห็นแก่ตัวของคนทั้งหลายทำให้แก่งแย่งชิงดีกัน เป็นสาเหตุที่ทำให้สันติภาพเกิดขึ้นไม่ได้ในสังคม มอจือจึงสอนให้คนดีขยายความรักในตนเอง ในครอบครัวของตน ในประเทศชาติของตนออกไปสู่คนอื่น นั่นคือรักคนอื่นให้เสมอกับรักตนเอง รักครอบครัวอื่นให้เสมอกับรักครอบครัวตนเอง รักประเทศอื่นให้เสมอกับรักประเทศของตน มอจือสอนว่าในการกระทำความดีควรจะต้องตั้งปัญหาถามตนเองว่าการกระทำนั้นเป็นความรักผู้อื่นด้วยหรือไม่ เป็นผลประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมหรือไม่ ถ้าเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมแล้วจึงพึงกระทำ เพราะเขาเห็นว่าตัวเราไม่อาจมีความสุขอยู่คนเดียวได้ ถ้าหากสังคมโดยรวมประสบความพินาศ มอจือเชื่อเรื่องเจตนารมณ์ของพระเจ้าว่า พระเจ้าต้องการให้คนทั้งหลายมีความรักกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ใครปฏิบัติตามได้ก็จะได้รางวัลจากสวรรค์

ปรัชญาความดีของมอจือนั้นมุ่งปลูกฝังความดีของนักปกครองเป็นหลักใหญ่ นั่นคือความรักสากลนั้นทุกคนควรมีคือปฏิบัติ ผู้ที่สำคัญที่ต้องปฏิบัติ เกรงครกก็คือนักปกครอง ด้วยเหตุนี้มอจือจึงกำหนดลักษณะของนักปกครองที่ดีตามทัศนะของเขาว่าต้องปฏิบัติภารกิจโดยไม่เห็นแก่เห็นดีเห็นชอบ ต้องคอยดูแลให้เจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของประชาชน และสร้างสัมพันธภาพอันดีต่อประเทศเพื่อนบ้าน มอจือกล่าวว่

เมื่อคนดีปกครองแคว้นแควน เขาจะตื่นแต่เช้าตรู่และเขานอนในตอนดึก ใจเวลาเพื่อตัดลินคัตต่าง ๆ และดำเนินการบริหารแคว้นแควน ผลที่ได้รับก็คือรัฐจะได้รับการบริหารเป็นอย่างดี และจะมีผู้ปฏิบัติตามกฎหมายความยุติธรรม เมื่อคนดีบริหารราชสำนักเขาจะเขานอนตอนดึกและตื่นแต่เช้า เพื่อเก็บภาษีจากบุคคลที่ผ่านไปมาจากตลาด และจากผลิตภัณฑ์ที่เขาได้จากเขาและป่า จากในน้ำและบนบกเพื่อนำมาใส่ทองพระคลังให้เต็ม ผลที่ได้รับก็คือทองพระคลังจะเต็มเสมอและทรัพย์สิ้นเงินทองก็จะไม่หมดไป เมื่อคนดีจัดการปกครองเขาจะออกไปทำงานก่อนพระอาทิตย์ขึ้นและกลับต่อเมื่อพระอาทิตย์ตกแล้ว ทั้งนี้เพื่อไถนาและหว่านข้าว เพื่อเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว และเพื่อรวบรวมพืชพันธุ์ดีเก็บเกี่ยวแล้ว ผลที่ได้รับก็คือจะมีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์และประชาชนก็จะมีอาหารบริโภคเพียงพอ เพราะฉะนั้นเมื่อประเทศมีผู้บริหารที่ดีแล้ว กฎหมายก็จะมีผู้ปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมด้วย และเมื่อ -

ทองพระคลังเต็มอยู่เสมออยู่แล้ว ประชาชนก็จะอยู่กินสุขสันต์ ในเมืองบนผู้ปกครองทั้งหลายก็มีเครื่องมือจะทำนาจับที่ใหลสะอาค และทำขนมเพื่อเซ่นสังเวย และประพรมให้แก่ฟ้าและดวงวิญญาณต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบ ผู้ปกครองบ้านเมืองทั้งหลายก็จะมีพาทนะและอุปกรณ์ที่จะไถชนสัตว์และเงินทอง เพื่อผูกมิตรกับพวกเจ้าครองนครที่อยู่ไกลเคียง ส่วนประชาชนภายใน(แวนแควน)ผู้ปกครองทั้งหลายก็มีวิธีให้อาหารแก่ผู้ที่หิวโหการพักผ่อนแก่ผู้ที่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ดังนั้นก็ยอมทำให้ประชาชนเพิ่มพูนและมีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจากเบืองบนฟ้าและดวงวิญญาณทั้งหลายยอมทำให้ผู้ปกครองทั้งหลายเจริญรุ่งเรือง จากภายนอกพวกเจ้าครองนครทั้งหลายยอมคบหาสมาคมด้วย จากภายในประชาชนยอมจงรักภักดีและคนดีก็ยอมเข้ามาหา ดังนั้นผู้ปกครองบ้านเมืองทั้งหลายยอมประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ตนใควางโครงการไว้ และยอมประสบผลสำเร็จในสิ่งที่เสนอให้ทำ ¹

ขอความข้างต้นนี้แสดงว่านักปกครองที่ดีต้องยึดหลักความรักสากล กษัตริย์นักปราชญ์โบราณทั้งหลายที่ทรงประสบผลสำเร็จในการปกครองนั้นเพราะพระองค์ทรงรักประชาชน และพยายามอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ จึงทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์

สำหรับความรักสากลที่ถูกตองจะทราบได้อย่างไรนั้น ม่อจื้อได้ให้หลักในการทดสอบไว้ควยวาคือการปฏิบัตินั้นจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุดเป็นเครื่องตัดสิน ม่อจื้อกล่าวว่า "การตัดสินนี้มือทิ้งไปเพื่อรักษาแขนไว้นั้น คือการถือเอาผลประโยชน์มากที่สุดโดยมีอันตรายน้อยที่สุด การมีอันตรายน้อยที่สุดเช่นนั้นไม่ใช่การได้รับอันตราย แต่เป็นการถือเอาประโยชน์มากที่สุด" และ "ตามุคคลดทำลายชีวิตของคนเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของโลก การทำลายชีวิตของบุคคลผู้นั้นถือวาคือเป็นประโยชน์" ²

หลักคำสอนเรื่องความรักสากลของม่อจื้อเป็นเช่นเดียวกับหลักประโยชน์นิยมโดยทั่วไปนั้นเอง คือ ตัดสินความดีควยประโยชน์ที่คนส่วนใหญ่จะได้รับนั้นเอง สำหรับนักปกครองทั้งหลายต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับมากที่สุดจึงจะสามารถปกครองจักรวรรดิได้ ม่อจื้อกล่าว

¹ ทีโอดอร์ เดอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แปลโดย จ่านงค์ทองประเสริฐ, หน้า 81 - 82.

² จูจี้ และวินเบอร์กั้, ปรัชญาจีน, แปลโดย สกล นิลวรรณ, หน้า 172 - 173.

ถ้าผู้ปกครองทั้งหลายของโลกในปัจจุบันต้องการให้จักรวรรดิอุดมสมบูรณ์ และรังเกียจความยากจน ต้องการความมีระเบียบเรียบร้อยและรังเกียจความสับสนวุ่นวาย และปฏิบัติความรักสากล และประโยชน์ที่เหมาะสม นี่คือนโยบายของกษัตริย์นักปราชญ์ทั้งหลายและหลักของการปกครองจักรวรรดิ และจักรวรรดิก็จะไม่ถูกประชาชนละทิ้ง ¹

2. คนดี ม่อจิวมีทัศนะว่าคนดีต้องเป็นคนที่มีความรักสากลซึ่งแตกต่างจากคำสอนในลัทธิขงจื้อ เพราะนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อสอนให้ทุกคนรักตนเอง รักครอบครัวของตน และรักประเทศชาติของตน แต่ม่อจิวถือว่าคำสอนในลัทธิขงจื้อเป็นความลำเอียง และความลำเอียงเป็นเหตุแห่งความหายนะ จึงต้องใช้ความรักสากลเข้าจัดการความลำเอียง โดยใช้ความรักสากลเข้าแทนที่ คือ ให้รักคนอื่นดุจรักตนเอง รักครอบครัวอื่นเหมือนรักครอบครัวตน รักประเทศอื่นเหมือนรักประเทศตน โลกก็จะสงบสุขไม่มีการทำร้ายและเบียดเบียนกัน ม่อจิวกล่าวว่า

จะต้องเอาความรักสากลเข้ามาใช้แทนความลำเอียง แต่เราจะเอาความรักสากลมาใช้แทนความลำเอียงได้อย่างไร ถ้าเมื่อทุก ๆ คนเห็นแควนคู่นเหมือนแควนของตนเองแล้ว ใครเล่าจะรุกรานแควนคู่น คนเราควรจะนับถือคู่นตนเองนับถือตัวเอง เมื่อทุกคนเห็นเมืองของคู่นเหมือนเมืองของตนเอง ใครเล่าจะไปรุกรานเมืองของคู่น คนเราควรพิจารณาเห็นคู่นอื่นเหมือนตัวเอง เมื่อทุกคนพิจารณาเห็นบ้านของคู่นอื่นเหมือนบ้านของตัวเองแล้ว ใครเล่าจะทำบ้านของคู่นอื่นให้เคอะครอน เมื่อแควนต่าง ๆ และเมืองทั้งหลายไม่รุกรานและยึดครองกันและกัน เมื่อตระกูลแต่ละบุคคลไม่ทำกันและกันให้เคอะครอนใจ แล้วจะเป็นความหายนะหรือเป็นคุณประโยชน์ต่อโลกเล่า จะต้องเป็นคุณประโยชน์ต่อโลกอย่างไรไม่ต้องสงสัย ²

คนดีตามทัศนะของม่อจิวคือคนที่ปฏิบัติตนได้สอดคล้องกับหลักความรักสากล เพราะความรักสากลเป็นความดีสูงสุดในหลักปรัชญาของเขา ในหลักปรัชญาม่อจิวเน้นเรื่องความเสมอภาคของแต่ละคนว่าในสังคมทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ไม่มีการแบ่งแยกเป็นคนชั้นสูง คนชั้นต่ำ ดังที่ปราชญ์ในลัทธิขงจื้อนิยมแบ่งแยกไว้ เพราะม่อจิวกล่าวว่า "ต่อพระพักตร์ของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว มนุษย์ทั้งหลายเสมอภาคกัน" ³

¹ Wing Tsit Chan, A Source Book in Chinese Philosophy, p. 120.

² Fun yu-lan, A Short History of Chinese Philosophy, p. 54-55.

³ จานงคฺ ทงประเสริฐ, ปรัชญาประยุกต์ยุคจีน, หน้า 121.

ม่อจื่อมีความเห็นว่าแม่จะมีผู้คัดค้านหลักความรักสากลของเขา แต่ผู้คัดค้านก็จะต้องเป็นผู้ที่นิยมความรักสากลด้วย นั่นคือต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเหมือนที่เขาปฏิบัติต่อตัวเอง การที่จะให้ความรักสากลเกิดขึ้นใดคนหนึ่งจะต้องปฏิบัติก่อนแล้วคนอื่นก็จะทำตาม ม่อจื่อกล่าวว่

เมื่อพิจารณาข้อเสนอที่ว่าควยการที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อบิตามารดาทั้งหมดย่อมเป็นเรื่องที่แน่นอนทั่วากนทั้งหลยย่อมปรารถนาให้คนอื่นปฏิบัติต่อบิตามารดาของตน ทั้งนี้เพื่อที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางขอเ็น เราควรจะทำอย่างไรก่อนเล่า เราควรจะทำบิตามารดาของผู้อื่นก่อน เพื่อใหเขาหันมามีบิตามารดาของเรายางกระนั้นหรือ หรือว่าเราควรเกลียดบิตามารดาของผู้อื่นก่อน เพื่อใหเขาหันมามีบิตามารดาของเรายางแน่นอนเหลือเกินที่เราควรจะต้องรักบิตามารดาของผู้อื่นก่อน เพื่อที่จะได้หันมามีบิตามารดาของเรายาง คังนั้นท่านยังมองไม่เห็นอีกหรือว่าผู้ที่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นรักและนับถือบิตามารดาของตนนั้นวิธีที่ดีที่สุดก็ควรจะรักและบำเพ็ญคุณประโยชน์แกบิตามารดาของผู้อื่นก่อน ¹

3. การปกครองที่ดี การจัดระเบียบการปกครอง ม่อจื่อมีความเห็นคล้อยตามความเห็นของขงจื่อในเรื่องว่าตองใช้คนดีมาปกครองประเทศคังที่ เตชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ ให้ความเห็นไว้ว่า "การปกครองที่แท้จริงนั้น ควรมอบหมายให้เป็นอำนาจของข้าราชการประจำ ไม่ใช่ข้าราชการที่รับตำแหน่งมาโดยมรดกตกทอด ผู้ครองนครหรือจักรพรรดิควรเป็นเพียงประมุขของรัฐ ทั้งสองท่านเชื่อว่ารัฐบาลที่ดีหรือการปกครองที่ดีนั้นตองได้คนดีและมีความสามารถ" ² สำหรับกษัตริย์นักปราชญ์ที่อยู่ในอุดมคติของม่อจื่อมากที่สุดคือ พระเจ้ายู เพราะการที่พระองค์ตรากตรำทำงานอย่างหนักโดยไม่สนพระทัยกับความสวยงามพระองค์เพื่อป้องกันอุทกภัยนั้น ม่อจื่อกล่าวยกย่องไว้มากมายในขอเขียนของเขา เพราะนำพระทัยและความรู้สึกนึกคิดของพระองค์มีลักษณะตรงกับน้ำใจและความรู้สึกนึกคิดของม่อจื่อ พระราชกรณียกิจของพระเจ้ายูตรงกับหลักความรักสากลอันเป็นอุดมคติของม่อจื่อ ประชาชนที่พระเจ้ายูปกครองรักใคร่ในพระองค์ และประชาชนรุ่นหลังได้พากันยึดถือความดีของพระองค์เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติของพวกเขาควย ม่อจื่อกล่าวว่ "ผู้รักบุคคลอื่น ย่อมเป็นผู้ที่ถูกบุคคลอื่นรักควย" ³

¹ ทีโอดอร์ เคอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แปลโดย จ่านังค็ทองประเสริฐ, หน้า 92

² เตชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ, ประวัติปรัชญาจีน, หน้า 93.

³ Charles A. Moore, The Chinese Mind, p. 44.
"Those who love others will be loved"

4. มาตรฐานที่ใช้ควบคุมสังคม ดังใดกล่าวนั้นแล้วว่าปรัชญามอโจเชื่ออำนาจสวรรค์ โดยให้ความเห็นว่าการจะให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้นั้น ทุกคนต้องใช้มาตรฐานเดียวกัน เพราะถ้าแต่ละคนยึดมั่นอยู่กับมาตรฐานของตนเองแล้วสังคมก็จะสับสนวุ่นวาย ไม่อาจอยู่ร่วมกัน ด้วยความกลมกลืนได้ ความสงบสุขในสังคมในครอบครัวและในประเทศชาติก็จะมีขึ้นไม่ได้ ทุกคนจึงต้องร่วมมือกันพัฒนาสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อย การที่จะหา มาตรฐานเดียวสำหรับทุกคนได้ก็โดยยอมรับมาตรฐานจากสวรรค์ซึ่งมอบผ่านมาทาง โอรสสวรรค์และ ถ่ายทอดกันมาตามลำดับชั้นจนถึงประชาชนดังที่มอโจกล่าวไว้ว่า

สามัญชนทั้งหลายย่อมไม่สามารถที่จะยึดมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งตามใจชอบได้ เพราะ มีพวกบัณฑิตคอยให้มาตรฐานแก่สามัญชนเหล่านั้นอยู่ บัณฑิตก็ไม่อาจยึดเอามาตรฐานใด- มาตรฐานหนึ่งที่ตนชอบใจได้ เพราะมีเสนาบดีคอยกำหนดมาตรฐานให้ เสนาบดีทั้งหลายก็ ไม่อาจยึดมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งตามใจชอบได้ เพราะมีพวกเจ้านครทั้งหลายคอยกำหนด มาตรฐานให้

เจ้านครองนครทั้งหลายเองก็ไม่อาจยึดมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งได้ เพราะมีอัครมหา- เสนาบดีคอยกำหนดมาตรฐานให้ พวกอัครมหาเสนาบดีทั้งหลายก็ไม่อาจยึดมาตรฐานใด มาตรฐานหนึ่งได้ เพราะมีโอรสสวรรค์คอยกำหนดมาตรฐานให้ แมแต่โอรสสวรรค์เองก็ไม่ อาจยึดมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งตามใจชอบได้ เพราะมีสวรรค์คอยกำหนดมาตรฐานให้¹

มอโจเชื่อว่าสวรรค์สามารถจะบังคับกษัตริย์หรือโอรสสวรรค์ให้ดำเนินตามมาตรฐาน ได้ก็ด้วยการประทานความเจริญก้าวหน้าให้แก่จักรวรรดิหากษัตริย์อยู่ในทศพิธราชธรรม แต่ถา โอรสสวรรค์ไม่ประพฤติตัวอยู่ในหลักความรักสากล สวรรค์ก็จะลงโทษโดยทำให้จักรวรรดิล่มจมได้ ดังนั้นในสังคมที่ตีหัวไปผู้ใหญ่ต้องเป็นผู้กำหนดมาตรฐานให้แก่อยุคน้อย เพราะเป็นเจตจำนงของ สวรรค์ มอโจกล่าวไว้ว่า "ฟ้าต้องการให้มนุษย์มีความสามัคคีรักใคร่กัน ทำมาหากินช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน"² ในบรรดามาตรฐานที่ดีทั้งหลาย ความยุติธรรมจัดเป็นมาตรฐานที่ดีที่สุดที่ผู้- ปกครองสามารถจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนได้ และความยุติธรรมเป็นสิ่งถูกต้องตรงตาม ความต้องการของสวรรค์ มอโจกล่าวไว้ว่า

¹ โมทยากร, ภาษิตคำสอนของขงจื้อ, หน้า 207 - 208.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

เมื่อความยุติธรรมแพร่หลายไปในโลก โลกก็ย่อมมีระเบียบ เมื่อความยุติธรรมแพร่หลายไปในโลก โลกก็จะมีแต่ความโกลาหลอลหม่าน ดังนั้นข้าพเจ้าจึงทราบว่าความยุติธรรมเป็นมาตรฐานที่สมบูรณ์ ¹

เมื่อกษัตริย์นักปราชญ์รักและยังประโยชน์ต่อประชาชน พากักรักและยังประโยชน์แก่พระองค์ โดยพาโคไปประทานตำแหน่งสูงสุดให้เป็นรางวัล ก็เป็นโอรสสุวรรค์ให้เป็นบุญแด่ปกครองประชาชนทั้งหมด ประทานชื่อ 'นักปราชญ์' นียอมพิสูจนแล้วว่าเป็นผลของความดีและรางวัลที่ได้รับ ²

5. สังคมนิยมของมอจื่อ สังคมในอุดมคติของมอจื่อคือ สังคมที่ประกอบด้วยคนที่มีความรักสากล มีความเมตตาากรุณา ปฏิบัติต่อกันด้วยหลักจริยธรรม ทุกคนมีความรักและเห็นใจซึ่งกันและกัน เพราะต่างก็แสวงหาสวัสดิภาพเพื่อบุคคลอื่น ความรักสากลหรือความรักในมนุษยชาติทั้งปวงเสมอด้วยตนเอง สังคมนั้นก็จะเป็นสังคมที่อยู่อย่างสงบสุขได้ มอจื่อกล่าวว่

... บุคคลที่นับถือว่าแคว้นอื่นเหมือนแคว้นของตน ยอมรับคนในครอบครัวอื่นเหมือนคนในครอบครัวของตน ยอมรับบุคคลอื่นเหมือนตัวของตัวเอง ผลที่ตามมาก็คือเมื่อเจ้าครองแคว้นทั้งหลายมีความรักต่อกันแล้ว ต่างก็จะไม่มีการต่อสู้ทำสงครามกัน เมื่อหัวหน้าครอบครัวรักครอบครัวอื่นเขาจะไม่แย่งชิง เมื่อแต่ละคนรักบุคคลอื่นเขาจะไม่ทำร้ายกัน ถ้าผู้ปกครองและเสนาบดีมีความรักต่อกันแล้วเขาจะมีแต่ความรักและเมตตากัน

เมื่อบิดาและบุตรต่างรักกัน เขาก็จะมีความรักใคร่เอ็นดูและกตัญญูต่อกัน เมื่อทุกคนในโลกต่างก็มีความรักกันแล้ว คนแข็งแรงก็จะไม่รังแกคนที่อ่อนแอ คนส่วนมากก็จะไม่รังแกคนส่วนน้อย คนร่ำรวยก็จะไม่ดูถูกคนยากจน คนมีเกียรติจะไม่ข่มขู่ใครเกียรติ คนฉลาดจะไม่หลอกลวงคนโง่ เพราะเหตุแห่งความรักสากล ความหายนะ การแก่งแย่งชิงดี ความเกลียดชัง การตั้งตนเป็นศัตรูกันก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะคนทั้งหลายรังเกียจมัน ³

สรุป มอจื่อเป็นนักปรัชญาฝ่ายประโยชน์นิยมท่านหนึ่งของโลก แต่แนวคำสอนยังมีลักษณะของปรัชญาโบราณอยู่มากที่สอนเรื่องอำนาจสวรรค์ว่าสามารถบันดาลสุขให้แก่ประชาชนในรัฐต่าง ๆ ได้ การตัดสินคดีชั่วของมนุษย์โดยการไต่รางวัลและการลงโทษ อนึ่งการที่มอจื่อให้ความสำคัญเรื่องความรักสากลมากทำให้เขาละทิ้งเรื่องของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในลัทธิขงจื้อ

¹ ทีโอคอร์ เคอ แมรี, บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค 1, แปลโดย จ่านงค์ทองประเสริฐ, หน้า 94.

² Wade Baskin, Classics in Chinese Philosophy, p. 96.

³ Wing Tsit Chan, A Source Book in Chinese Philosophy, p.214.